

TOMASZ OLEJARZ

*Podmiotowość Stolicy Apostolskiej
w stosunkach międzynarodowych*

The status of the Holy See in the international environment

1. WSTĘP

Międzynarodowe stosunki polityczne stanowią współcześnie niezwykle dynamiczną, podlegającą ewolucji i nierzadko bardzo skomplikowaną materię badawczą i interpretacyjną. Opisywane i ujmowane z perspektywy analizy specyfiki i zakresu struktury podmiotowej, charakteryzują się zjawiskami heterogeniczności i pluralizmu podmiotów. Innymi słowy, na obecnym etapie swojego rozwoju, środowisko międzynarodowe charakteryzuje liczebny wzrost jego aktorów, jak również postępująca ich polaryzacja i dyferencjacja. W tym ujęciu formułowany jest nawet pogląd, iż struktura systemu międzynarodowego w XXI wieku nie posiada już formy klasycznej struktury unitarnych państw utrzymujących interakcje pomiędzy sobą, ale coraz bardziej na skutek obiektywnych przesłanek świat podmiotów państwowych zastępowany jest przez wielocentryczne środowisko uczestników niepaństwowych (tzw. postmiędzynarodowe stosunki międzynarodowe)¹.

Analiza zakresu struktury podmiotowej międzynarodowych stosunków politycznych stanowi okazję do uchwycenia swoistych *differentia specifica* konkretnych uczestników środowiska międzynarodowego. Przez wieki funkcjonowania westfalskiego systemu stosunków międzynarodowych, najważniejszymi jego uczestnikami pozostawały państwa. Obecnie, działania państw uzupełniane są przez podmioty

¹ Por. M. Pietraś, *Istota, ewolucja i czynniki międzynarodowych stosunków politycznych*, [w:] M. Pietraś (red.) *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2006, s. 17–42.

transnarodowe i tzw. atypicznych i hybrydowych uczestników stosunków międzynarodowych (o niekonwencjonalnej strukturze podmiotowej). Sugestywnym przykładem powyższego pozostaje *casus* Stolicy Apostolskiej, opisywanej w literaturze przedmiotu jako przykład nietypowego uczestnika międzynarodowych stosunków politycznych i interreligijnych.

Określenie aktywności Stolicy Apostolskiej w środowisku międzynarodowym, jak również analiza jej statusu w płaszczyźnie *ius gentium*, stanowi główny motyw niniejszych rozważań. Bezsprzeczne pozostaje, iż w pragmatyce międzynarodowej funkcjonowania Stolicy Świętej występują pewne elementy nietypowości, strukturalnie odmienne, aniżeli w przypadku „klasycznych” podmiotów państwowych i innych uczestników środowiska międzynarodowego. Dlatego też, koniecznym staje się uwypuklenie nietypowego położenia Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych, jak również ukazanie odmienności jej struktury instytucjonalno-prawnej i tożsamości politycznomiędzynarodowej.

2. SPECYFIKA ZAKRESU PODMIOTOWEGO MIĘDZYNARODOWYCH STOSUNKÓW POLITYCZNYCH

Stosunki międzynarodowe pozostają niezwykle dynamiczną sferą życia społecznego. Zmienia się ich zakres podmiotowy i przedmiotowy. Ten pierwszy dotyczy identyfikacji podmiotów, które podejmują działania w poliarchicznym i turbulentnym środowisku międzynarodowym. Najczęściej podmiotami tymi pozostają państwa ujmowane jako klasyczne podmioty środowiska międzynarodowego, aczkolwiek niemalże równolegle następuje wyłanianie się nowej, pod względem jakościowym, struktury interakcji politycznych, będących wynikiem działań podejmowanych przez zdecentralizowane, często więc lokalne podmioty, funkcjonujące „w poprzek” granic państwowych. Z tego powodu nie wydaje się uzasadnionym utrzymywanie, jak dotychczas, wąskopodmiotowego i państwocentrycznego podejścia do zakresu struktury podmiotowej międzynarodowych stosunków politycznych².

Charakterystyczne współcześnie zjawisko pluralizmu i pogłębiającej się dyferencjacji uczestników środowiska międzynarodowego stanowi również swoisty przejaw postępującej ewolucji struktury podmiotowej stosunków międzynarodowych. Dynamika, zmienność i postępująca złożoność stosunków międzynarodowych, oznaczają faktyczny brak ich jednoznacznego wykrystalizowania i „ostrego” określenia zakresu przedmiotowego i podmiotowego, sprawia, że nie ma jednej, powszechnie akceptowanej ich definicji³. Nadto wzrost liczby podmiotów środowiska międzynarodowego oraz ich zróżnicowanie pozostają widoczne we wszystkich ich grupach (typach), choć najintensywniej dotyczą podmiotów pozapaństwowych. Wraz ze wzrostem liczby

² *Ibid.* M. Pietraś, (red.), s. 17, 21.

³ Por. *Ibid.* s. 24; J. Kukułka, *Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2003, s. 18.

aktorów życia międzynarodowego następuje równoległe zagęszczenie oddziaływań między nimi, co z kolei skutkuje pragmatyką podejmowania przez uczestników życia międzynarodowego działań międzynarodowych, z uwzględnieniem coraz bardziej rozbudowanej struktury zewnętrznej ich adresatów. Tak ujmowana specyfika struktury podmiotowej międzynarodowych stosunków politycznych, implikuje postrzeganie ich jako niezwykle złożonej sfery stosunków społecznych. Składa się na nią występowanie i podejmowanie działań przez wiele, i to różnorodnych – co do formalnego statusu i posiadanego potencjału – podmiotów⁴.

W tym ujęciu, zdaniem niektórych badaczy stosunków międzynarodowych, opisywany stan struktury podmiotowej międzynarodowych stosunków politycznych, stanowi nade wszystko wyzwanie dla klasycznych podmiotów państwowych, jak również intelektualną przesłankę dla uchwycenia specyfiki postępującej erozji pozycji państwa w środowisku międzynarodowym⁵. Z drugiej strony należy pamiętać, iż – jak konstatuje I. Popiuk-Rysińska – wiele podmiotów, które dla celów klasyfikacyjnych przedstawia się jako niepaństwowe, pozostaje bezpośrednio powiązanych z państwami i służy realizacji ich polityk zagranicznych. Co więcej, zdecydowana większość podmiotów niepaństwowych nie podważa sensu istnienia samego państwa, nie dąży do jego zastąpienia, ale współpracuje z państwami i ich organizacjami, uzupełnia ich aktywność i próbuje korygować ją w korzystnym dla siebie kierunku⁶. Dla odmiany nie oznacza to również, iż w wyniku wyżej opisywanych zmian, nie zmieniają się relacje zachodzące między państwami a pozostałymi uczestnikami struktury podmiotowej, w tym między państwami a tzw. atypicznymi aktorami środowiska międzynarodowego⁷.

Istnienie i funkcjonowanie innych aniżeli państwa podmiotów środowiska międzynarodowego jest współcześnie powszechnie uznane i akceptowane. Potwierdza to pośrednio art. 3 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 r. Na gruncie prawa międzynarodowego za uczestników stosunków międzynarodowych uważa się – poza państwami – także: organizacje międzynarodowe (międzypaństwowe i pozarządowe), partie polityczne, kościoły, osoby fizyczne i ich grupy (elity władzy i grupy nacisku), których działania wykraczają poza granice danego kraju i które występują w stosunkach międzynarodowych jako samodzielny czynnik, lub które podejmują decyzje i realizują politykę zagraniczną⁸. Prawa i obowiązki międzynarodowe oraz zdolność bezpośredniego ich nabywania posiadają współcześnie nie tylko państwa,

⁴ M. Pietraś, *Istota, ewolucja...*, s. 20.

⁵ Por. Z. J. Pietraś, *Podstawy teorii stosunków międzynarodowych*, Lublin 1986, s. 64–71; J.N. Rosenau, *The Study of Global Interdependence: Essays on the Transnationalisation of World Affairs*, London–New York 1980, s. 57–73.

⁶ Por. I. Popiuk-Rysińska, *Uczestnicy stosunków międzynarodowych, ich interesy i oddziaływania*, [w:] E. Haliżak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2006, s. 115–116.

⁷ R. Kuźniar, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, [w:] E. Haliżak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2006, s. 10–11.

⁸ Por. R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1994, s. 126–131.

ale także tzw. suwerenni uczestnicy stosunków międzynarodowych, tj.: organizacje międzynarodowe i Stolica Apostolska⁹.

Ponadto zwraca się uwagę, iż opisywani uczestnicy środowiska międzynarodowego stanowią zbiorowość spluralizowaną i spolaryzowaną, podlegającą egzogennym procesom stratyfikacji, zróżnicowaną pod względem istotnych cech jakościowych¹⁰. Jedną z nich stanowi sam charakter podmiotów uczestniczących w środowisku międzynarodowym, decydujący o specyfice ich położenia międzynarodowego i aktywności. W takim ujęciu typologia podmiotów – uczestników stosunków międzynarodowych obejmuje: podmioty państwowe i uczestników niepaństwowych (narody; zbiorowe podmioty międzypaństwowe – organizacje międzyrządowe, Unię Europejską jako hybrydowy podmiot – uczestnik¹¹ i inne luźniejsze związki państw; zbiorowe podmioty międzyspołeczne (prywatne) o charakterze niekomercyjnym – międzynarodowe organizacje pozarządowe, ruchy i sieci międzyspołeczne, fundacje, kościoły, organizacje terrorystyczne; zbiorowe podmioty gospodarcze (komercyjne) – przedsiębiorstwa, grupy przestępcze; prywatne i subpaństwowe (terytorialne) podmioty krajowe – partie polityczne, organizacje społeczne, osoby fizyczne, regiony i miasta)¹².

Reasumując, należy stwierdzić, iż proces transformacji „parametrów” westfalskiego systemu stosunków międzynarodowych skutkuje, z jednej strony, ewolucją jego podmiotowej struktury, z drugiej zaś ewolucją zasad czy też mechanizmów funkcjonowania środowiska międzynarodowego. Ewolucja podmiotowej struktury westfalskiego systemu stosunków międzynarodowych obejmuje, przede wszystkim, odchodzenie od jego „ścislej” państwowocentryczności. Należy podkreślić, iż we współczesnej strukturze środowiska międzynarodowego podmiotami o dominują-

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Por. K. Mingst, *Podstawy stosunków...*, s. 88, 93–94; M. Kaplan, *System and Process in International Politics*, New York 1976; K.N. Waltz, *International Structure, National Force, and the Balance of World Power*, „Journal of International Affairs” 1967, nr 21(2), s. 229; R. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord In the World Political Economy*, Princeton University Press 1984; J. Mearns, *Back to the Future: Instability after Cold War*, „International Security” 1990, nr 15 (1) s. 52.

¹¹ Przyjmuje się, iż Unia Europejska powołana Traktatem z Maastricht z 7.02 1992r., czyli umową międzynarodową, jako wspólna struktura państw członkowskich Wspólnot Europejskich, pozostaje na obecnym etapie swojego rozwoju w fazie – *in statu nascendi* – przez co dominującym poglądem dotyczącym jej statusu prawnego jest stanowisko odmawiające jej podmiotowości prawnomiędzynarodowej, i określające UE jako hybrydowego uczestnika środowiska międzynarodowego. Podmiotem prawa międzynarodowego pozostaje natomiast Wspólnota Europejska, stanowiąca I filar Unii Europejskiej. Wobec powyższego, Unia Europejska podobnie jak Stolica Apostolska pozostaje specyficznym podmiotem prawa, na tyle, na ile państwa są właściwymi podmiotami prawa międzynarodowego. Główną ich cechą wyróżniającą, decydującą o ich specyfice, stanowi fakt, iż nie są one państwami. Jako podmioty dysponują zdolnością prawną i zdolnością do czynności prawnych. Mogą również przez własne działania nabywać prawa i zaciągać zobowiązania międzynarodowe. Oba nieterytoriale podmioty, w zakresie zdolności do czynności prawnych, korzystają z *ius contrahendi*, *ius legationis* i zdolności procesowej. Por. J. Czaja, *Stolica Apostolska wobec integracji europejskiej*, Warszawa 2000, s. 123; Z.J. Pietraś, *Prawo wspólnotowe i integracja europejska*, Lublin 2005, s. 31–46.

¹² Por. I. Popiuk-Rysińska, *Uczestnicy stosunków międzynarodowych...*, s. 88–90.

cym charakterze stają się różnego rodzaju ruchy społeczno-polityczne, podejmujące działania transgraniczne¹³.

W wyniku powyższego, w drugiej połowie XX wieku podmiotami wnoszącymi nową jakość do ewolucji podmiotowej struktury środowiska międzynarodowego, stają się nietypowi jego uczestnicy, tj.: korporacje transnarodowe i organizacje pozarządowe. Wraz z ruchami społeczno-politycznymi („trzeci sektor” organizacji pozarządowych) zaczynają one tworzyć podstawy tzw. transnarodowej wizji społeczności międzynarodowej i globalnego społeczeństwa obywatelskiego. Tym samym, w porównaniu z tzw. westfalskim ładem międzynarodowym, poszerzeniu ulega zakres i różnorodność podmiotów uczestniczących w procesach zachodzących w środowisku międzynarodowym. Przewyciężany jest więc „westfalski monopol” państwa, zaś coraz istotniejsza rola przypada triadzie podmiotów: 1) rządy państw i organizacje międzyrządowe, 2) siły rynku reprezentowane przez korporacje transnarodowe oraz 3) podmioty społeczeństwa obywatelskiego, które wnoszą do struktury podmiotowej międzynarodowych stosunków politycznych elementy transnarodowe¹⁴.

3. PODMIOTOWOŚĆ PRAWNOMIĘDZYNARODOWA STOLICY APOSTOLSKIEJ

Zjawisko międzynarodowego statusu Stolicy Apostolskiej bezpośrednio dotyka szerokiej problematyki dotyczącej pojęcia podmiotowości w prawie międzynarodowym i stosunkach międzynarodowych. O ile, w prawie wewnętrznym ustawodawca rozstrzyga problem podmiotowości jednoznacznie, wskazuje bowiem, kto i w jaki sposób nabywa podmiotowość (osobowość) prawną, o tyle w prawie

¹³ I. Popiuk-Rysińska zauważa, iż uczestnicy transnarodowi są zazwyczaj zbiorowymi podmiotami (organizacjami) kierowanymi z jednego ośrodka. Posiadają skład międzynarodowy, ale nie są prawdziwymi związkami międzynarodowymi o charakterze kolektywnym. Podmioty te kształtują się wokół jednego centrum i są przez to centrum sterowane. Wyodrębnia się dwa typy takich organizacji: kościoły transnarodowe (Kościół rzymskokatolicki) i fundacje transnarodowe. Wszystkie one są scentralizowane i zhierarchizowane, zarządzane i kierowane przez ośrodek centralny. W przypadku fundacji (korporacji), państwowa przynależność tego centrum odgrywa istotną rolę w ich działalności (muszą stosować się do prawa krajowego, mogą starać się o poparcie swoich rządów). W przypadku kościołów nie ma ona większego znaczenia, choć np. głowa Kościoła rzymskokatolickiego (papież) jest równocześnie głową *Città del Vaticano*. Organizacje transnarodowe dysponują dużymi środkami osiągnięcia celów, a ich organizacja i centralizacja sprzyja efektywności działania. W przypadku Kościoła rzymskokatolickiego podmiotowość prawnomiędzynarodowa Stolicy Apostolskiej podnosi jej prestiż, zwiększa zdolność do działań międzynarodowych, ułatwia aktywność w środowisku zewnętrznym. Reasumując, należy stwierdzić, iż podmioty transnarodowe odgrywają coraz istotniejszą rolę w stosunkach międzynarodowych. Są ważnym elementem ewolucji i zjawiska tzw. bifurkacji struktury podmiotowej społeczności międzynarodowej, prowadząc przez to do swoistej rekonfiguracji anarchiczności środowiska międzynarodowego. Tym samym, środowisko międzynarodowe nie składa się już tylko z suwerennych państw, ale obok świata państwowego wylania świat podmiotów transnarodowych. Por. I. Popiuk-Rysińska, *Uczestnicy stosunków międzynarodowych...*, s.102; M. Pietraś, *Istota, ewolucja i czynniki...*, s. 38.

¹⁴ M. Pietraś, *Istota, ewolucja i czynniki...*, s. 32, 37, 41.

międzynarodowym brak jest analogicznej normy konwencyjnej. Innymi słowy, pojęcie podmiotowości prawnomiędzynarodowej nie stanowi kategorii normatywnej. Dlatego też istota i rozumienie podmiotowości prawnomiędzynarodowej pozostaje zagadnieniem rozpatrywanym, przede wszystkim, przez doktrynę prawa międzynarodowego.

Status osoby w prawie międzynarodowym określany jest przez przedstawicieli doktryny terminami „podmiotowości” lub „osobowości”. Pojęciom tym odpowiadają kwalifikacje podmiotu prawa międzynarodowego i osoby prawa międzynarodowego. Podstawowa część doktryny prawa międzynarodowego wychodzi z założenia, że pojęcia podmiotowości i osobowości międzynarodowej stanowią kategorie tożsame¹⁵. Należy jednak pamiętać, iż istnieją poglądy odmienne¹⁶. Co istotniejsze, dotychczas brak jest aktu prawa międzynarodowego definiującego zarówno podmiotowość, jak i osobowość prawnomiędzynarodową, tym bardziej brak jest odniesienia w pragmatyce międzynarodowej, co do zakresu praktyki w stosowaniu obu terminów oraz filiacji zachodzących między nimi, pomimo iż pewne próby uregulowania podmiotowości, zwłaszcza państw, były w tej materii czynione. Niemniej jednak, z analizy przedstawicieli nauki prawa międzynarodowego można wywnioskować, iż oba terminy oznaczają zdolność do posiadania praw i obowiązków międzynarodowych, jak również, że praktyka międzynarodowa nie potwierdza różnic w pojmowaniu obu terminów (w aktach prawa międzynarodowego stosowane są one wymiennie), co daje podstawę do traktowania ich jako synonimy.

Dyskusja wokół problemu podmiotowości prawnomiędzynarodowej pozostawała uwarunkowana przez dłuższy czas kontrowersjami dotyczącymi specyfiki adresatów podmiotowości, jak również percepcją i sposobem jej definiowania w płaszczyźnie prawa międzynarodowego¹⁷. Jeśli według tradycyjnego rozumienia, prawo międzynarodowe stanowi zespół norm prawnych regulujących stosunki między państwami, to państwa powinny pozostawać jego wyłącznymi podmiotami¹⁸. Powyższa konstatacja implikuje twierdzenie, iż wszelkie inne podmioty, o ile posiadają ów przymiot międzynarodowej podmiotowości prawnej, mają pod tym względem charakter nietypowy, w takim zaś przypadku atypiczność tego rodzaju w odniesieniu do Stolicy Apostolskiej okazuje się szczególnie interesująca. Wprawdzie nie ulega wątpliwości, iż *de facto et de iure* Stolica Apostolska jest podmiotem prawa międzynarodowego,

¹⁵ J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy status Watykanu*, Warszawa 1983, s. 10.

¹⁶ Wyraźne rozróżnienie terminologiczne wprowadzili: M. Siott-Pintor, G. Enriques, Ch.N. Okeke; Por. M. Siotto-Pintor, *Les sujets du droit international aut-res quo les Etats*, Paris 1932, t. III, s. 278, G. Enriques, *Il concetto astratto di persona giuridica e la sua applicazione al. Diritto internazionale. Rivista Italiana per le scienze giuridiche*, Rzym 1928, t.III, s. 203, Ch.N. Okeke, *Controversial Subjects of Contemporary International Law*, Rotterdam 1974, s. 373.

¹⁷ Por. M. Shaw, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 2000, s.126; C.A. Norgard, *The Position of the Individual in International Law*, Copenhagen 1962, s.26; J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy...*, s. 13.

¹⁸ R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe...*, s. 111.

to jednak w związku właśnie z tą podmiotowością wyłaniają się *hoc in casu* rozliczne zagadnienia teoretyczne i praktyczne¹⁹.

W prawie międzynarodowym brak jest, co prawda, aktu zarówno regulującego treść podmiotowości międzynarodowej, jak i określającego, kto jest podmiotem tego prawa, lecz podkreślić należy umieszczenie po raz pierwszy w oficjalnym akcie prawa międzynarodowego, tj. Konwencji wiedeńskiej z 1969 r. o prawie traktatów, pojęcia podmiotu międzynarodowego „innego niż państwo”, a mówiącego o stosunku konwencji do umów zawieranych między państwami a innymi podmiotami prawa międzynarodowego oraz między tymi podmiotami prawa międzynarodowego²⁰. Ponadto, podmiotami prawa międzynarodowego są tylko te państwa, które dysponują międzynarodową zdolnością do czynności prawnych, tzn. iż posiadają zdolność do utrzymywania stosunków dyplomatycznych i konsularnych, zdolność uczestniczenia w organizacjach międzynarodowych, zawierania umów międzynarodowych, występowania z roszczeniami i ich dochodzenia poprzez odwoływanie się do pokojowych środków załatwiania sporów międzynarodowych, ponoszenia odpowiedzialności międzynarodowej, sprawowania opieki dyplomatycznej etc. Powyższe zastrzeżenie jawi się jako niezbędne, albowiem mogą istnieć uczestnicy czy też organizacje terytorialne, uznawane za państwa w płaszczyźnie wewnętrznej – konstytucyjnej, np. części składowe federacji, które jednak nie mogą bezpośrednio z pominięciem władzy centralnej uczestniczyć w obrocie międzynarodowym, a w konsekwencji nie mogą być uznawane za podmioty prawa międzynarodowego.

Należy zatem przyjąć, iż podmiotem prawa międzynarodowego jest, obok państwa, każdy podmiot, mający zdolność prawną w zakresie prawa międzynarodowego, powstały w wyniku pozytywnego działania państwa lub którego zdolność do posiadania praw i obowiązków międzynarodowych została nadana (lub potwierdzona) w wyniku uznania przez inne państwa²¹. Sens podmiotowości prawnomiędzynarodowej sprowadza się zatem do tego, aby dysponować zdolnością do posiadania praw i obowiązków międzynarodowych w płaszczyźnie prawa międzynarodowego. Prawo międzynarodowe nie określa, kto jest jego podmiotem, aczkolwiek regułę stanowi paradygmat podmiotowości podmiotów państwowych. Podmiotem prawa międzynarodowego mogą być również inni aniżeli państwo uczestnicy środowiska międzynarodowego, a więc np. organizacje międzynarodowe, narody, a także osoby fizyczne (jednostki), pod warunkiem jednak, że ich zdolność prawna zostanie potwierdzona lub nadana im przez państwa: przy czym zakres praw i obowiązków tychże

¹⁹ H. Andrzejczak, *Teoretyczne i praktyczne aspekty pozycji Stolicy Apostolskiej w publicznym prawie międzynarodowym*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 1967”, Zeszyt 5, s. 117, Por. I. Cardinale, *La Saint-Siege et la diplomatie, apercu, historique, juridique et pratique de la diplomatie pontificale*, Rome 1962, s. 42; C. Berezowski, *Les sujets non souverains du droit internationa*, Recueil des Cours, 1938, III, T.65, s. 9; H. Insadowski, *Ustrój prawny Kościoła katolickiego*, Lublin 1926, s. 157.

²⁰ Por. *Konwencja wiedeńska o prawie traktatów z dn.22.05.1969r.*, art. 3. <http://www.vilp.de/Plpdf/03/p060.pdf>

²¹ Por. J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy...*, s. 26.

podmiotów nie jest identyczny i zawsze węższy niż państw. Formami działalności państwa, przez które następuje nadanie podmiotowości prawnomiędzynarodowej innym uczestnikom aniżeli państwa, są: pozytywne działanie państw oraz uznanie międzynarodowe²².

3.1. WYJĄTKOWOŚĆ STOLICY APOSTOLSKIEJ W STRUKTURZE PODMIOTÓW PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Prawa i obowiązki międzynarodowe oraz zdolność bezpośredniego ich nabywania (a zatem i podmiotowość prawnomiędzynarodową) posiadają współcześnie inni, aniżeli państwa, suwerenni uczestnicy stosunków międzynarodowych, tj.: organizacje międzynarodowe i Stolica Apostolska. Stolica Apostolska zajmuje unikalną pozycję we współczesnych stosunkach międzynarodowych, jak również w strukturze prawnej *ius gentium*. Wyjątkowa rola i usytuowanie tego podmiotu pozostają uwarunkowane czynnikami natury politycznej, historyczno-kulturowej, a także, w szerokim zakresie prawnej. Stolica Apostolska jawi się jako emanacja i symbol najbardziej uniwersalnego wyznania konfesyjnego, dysponująca dodatkowo wszechstronnie zorganizowanym i zachowującym duże społeczne i polityczne wpływy, aparatem wykonawczym. Prawnomiędzynarodowa sytuacja Stolicy Apostolskiej nie znajduje analogii z sytuacją jakiegokolwiek innego podmiotu stosunków międzynarodowych, zaś wzrost międzynarodowej aktywności Stolicy Świętej w środowisku międzynarodowym stanowi tylko potwierdzenie owej wyjątkowości.

Zakwalifikowanie Stolicy Apostolskiej (i innych związanych z nią stron stosunków międzynarodowych) do takiego czy innego typu podmiotów stosunków międzynarodowych łączy się najczęściej z przyjęciem określonej, ogólnej koncepcji typologii stron-uczestników (podmiotów) środowiska międzynarodowego. Stolica Apostolska, będąca naczelnym międzynarodowym organem nietypowego, efektywnego podmiotu stosunków międzynarodowych, pozostaje także nietypowym uczestnikiem pośrednim stosunków międzynarodowych. Legitymizuje się określonymi cechami, przypisywanymi typowym uczestnikom stosunków międzynarodowych. Dysponowanie przez nią niektórymi tylko atrybutami strony (podmiotu, uczestnika) stosunków międzynarodowych, zakłada występowanie Stolicy Świętej w charakterze takiego podmiotu lub uczestnika. Sformułowanie – nietypowy uczestnik stosunków międzynarodowych – nie neguje samej istoty pojęcia podmiotu-uczestnika, lecz sugeruje, w tym przypadku, poszerzenie bądź zawężenie treści takiego pojęcia²³. W tak ogólnie zarysowanej sytuacji prawnomiędzynarodowej, pozycja Stolicy Apostolskiej jawi się nie tylko jako nietypowa, ale także specyficzna w swej nietypowości²⁴. Omawiając podstawy prawne

²² Por. *ibidem*.

²³ E. Pałyga, *Dyplomacja papieska 1914–1989*, Warszawa 1993, s. 53.

²⁴ Por. H. Andrzejczak, *Teoretyczne i praktyczne aspekty...*, s. 117–123.

istnienia i funkcjonowania Stolicy Apostolskiej w środowisku międzynarodowym, należy dostrzec, że problem jej podmiotowości należy do jednych z najtrudniejszych w teorii prawa. Samo rozumienie Stolicy Apostolskiej jako podmiotu nie jest jednoznaczne i jasne. Stwierdza to większość teoretyków prawa międzynarodowego, zaś niektórzy z nich, tworzą dla niej osobną kwalifikację prawną i pojęciową²⁵.

Przypadek Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych i w prawie międzynarodowym nosi w sobie wszelkie znamiona precedensu. Zjawisko to pozostaje ze wszech miar ciekawe, jako że Stolica Apostolska swoją podmiotowość prawnomiędzynarodową kontynuuje poprzez zmieniające się systemy prawa międzynarodowego²⁶ różnych epok i okresów historycznych. Podmiotowość ta zrodziła się na gruncie prawa międzynarodowego i trwa nieprzerwanie do chwili obecnej. Przy czym, nie jest to bynajmniej precedens o pomniejszym znaczeniu. W ciągu swych długich dziejów Stolica Apostolska pozostawała czynnikiem kształtującym i twórczo rozwijającym szereg instytucji prawnomiędzynarodowych oraz bezpośrednio wpływała na proces organizowania się społeczności międzynarodowej, zwanej do niedawna, i to wcale nieprzypadkowo – społecznością państw chrześcijańskich²⁷.

Jakkolwiek międzynarodowoprawną podmiotowość Stolicy Apostolskiej kwalifikuje się do rzędu przypadków atypicznych, to jednak warto podkreślić, że liczba i znaczenie podmiotów nietypowych, innych aniżeli państwa suwerenne, wciąż wzrasta, rzutując tym samym na całokształt problemu, i otwierając drogę ku takiej właśnie podmiotowości podmiotom dotychczas pozbawionym owej kwalifikacji. Podjęty problem dotyczy zatem spraw szczególnie trudnych, powikłanych i kontrowersyjnych, tym bardziej, iż obecnie Stolica Apostolska dynamizuje swoją obecność w środowisku międzynarodowym, wykraczając poza ramy bilateralnych stosunków z poszczególnymi państwami, i ukierunkowuje swoją aktywność w stronę organizacji międzynarodowych, gdzie można dostrzec, nowy – wyraźniejszy profil dyplomacji Stolicy Świętej²⁸. Opisywane zjawiska stanowią przejaw praktycznie realizowanej przez Stolicę Apostolską podmiotowości prawnomiędzynarodowej, i jako takie, wywołują szereg implikacji prawno-politycznych, zasługujących na osobne potraktowanie.

W zasadzie dyskusja nad podmiotowością prawnomiędzynarodową Stolicy Apostolskiej rozpoczęła się od upadku Państwa Kościelnego w 1870 roku i trwała aż do podpisania Traktatów Laterańskich w 1929 roku. Skoro bowiem przestało istnieć Państwo Kościelne, a więc według prawa międzynarodowego suwerenny podmiot, kwestionować zaczęto również podmiotowość prawnomiędzynarodową samej Stolicy Apostolskiej. I chociaż praktykowano czynne i bierne prawo legacji, zawierane były

²⁵ Por. R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo...*, s. 129.

²⁶ E. Palyga, *Podmioty polityki zagranicznej i międzynarodowej: teoria polityczna, typologia i jej walory objaśniające*, Warszawa 1982, s. 80–84.

²⁷ H. Andrzejczak, *Teoretyczne i praktyczne aspekty...*, s. 118

²⁸ Por. J.L. Tauran, *Is the Holy See a Political Power? Each word in the title has its importance*, Lecture delivered at The Catholic University of America, November 3, 2004 <http://religionsstudies.cua.edu/news/taurin.cfm>

konkordaty i umowy z państwami, a także pełniona była misja mediacyjna i arbitrażowa, problem prawny pozostawał wciąż nierozstrzygnięty. Podpisanie układów laterańskich i powstanie Państwa Watykańskiego (*Citta del Vaticano*) tylko pozornie rozwiązywało dylemat. Faktycznie bowiem, owa niejednoznaczność prawna wywołała nową dyskusję odnośnie do tego, czy mamy do czynienia z jednym podmiotem: Stolicą Apostolską, czy dwoma: Stolicą Apostolską i Państwem Watykańskim, a może nawet trzema podmiotami, jeśli dołączyć jeszcze Kościół rzymskokatolicki postrzegany jako zorganizowana i globalna wspólnota wierzących²⁹. Dodatkowo zachodziła również możliwość zaistnienia zjawiska podwójnej albo potrójnej podmiotowości oraz podmiotowości prawnomiędzynarodowej osoby fizycznej papieża. Prawdopodobną jawi się również podmiotowość – odrębnie – jednego z dwóch zasadniczych składników samej Stolicy Apostolskiej, tj. właśnie Biskupa Rzymskiego bądź Kurii Rzymskiej. Teoretycznie byłoby to bardziej realne w przypadku tego drugiego, aniżeli pierwszego. Niemniej jednak, jak słusznie zauważa J. Osuchowski, ustalenia odnośnie do podmiotowości międzynarodowej tych trzech podmiotów nie mają bezwzględnie zastosowania wobec kościołów lokalnych (czy ściślej – partykularnych, w stosunku do powszechnego, który Stolica Apostolska reprezentuje jako naczelny międzynarodowy organ Kościoła rzymskokatolickiego). W odróżnieniu od Stolicy Apostolskiej, organy kierownicze kościołów partykularnych (lokalnych, krajowych, regionalnych) korzystają z podmiotowości w stosunkach międzynarodowych, bez legitymizowania się podmiotowością prawnomiędzynarodową (gdyż ta ostatnia, jak zaakcentowano to wcześniej, przysługuje wyłącznie państwom, organizacjom międzynarodowym, organom narodowowyzwoleńczym na określonym etapie ich instytucjonalizacji i tradycyjnie m.in. właśnie teje Stolicy Apostolskiej)³⁰.

Problem w warstwie wyjaśniającej wymaga zatem wskazania na dystynkcje zachodzące między tymi trzema pojęciami, jak również omówienia podstawowych źródeł prawa, regulujących indywidualnie, pozycję prawnoustrojową Stolicy Apostolskiej, Kościoła rzymskokatolickiego³¹ i Państwa Miasta Watykańskiego. Nadto,

²⁹ Por. J-B.d'Onorio, *Le Saint-Siege et le droit internationale*, [w:] *Le Saint-Siege dans les relations internationales*, s.12–62.

³⁰ E. Pałyga, *Dyplomacja papieska...*, s. 56; Por. J. Osuchowski, *Państwo ludowe a Kościół rzymskokatolicki w Polsce w latach 1944–1948. Studium z zakresu stosunków władzy*, Warszawa 1981.

³¹ Według percepcji kanonicznej – Kościół rzymskokatolicki pozostaje podmiotem w międzynarodowym prawie publicznym, pomimo iż nie utożsamia się ani z państwem, ani z organizacją międzynarodową typu międzyrządowego. Natomiast ów jeden organ centralny zarządzający Kościołem, konkretnie Stolica Apostolska, nie może być wystarczającą przesłanką, aby odstąpić od przyjętej kwalifikacji, iż mamy do czynienia z organizacją międzynarodową pozarządową, wprawdzie o charakterze *sui generis*, aczkolwiek wyposażoną w suwerenność duchową, niemniej jednak tylko właśnie taką organizacją. Międzynarodowoprawna podmiotowość Stolicy Apostolskiej, nie wyklucza, lecz potwierdza – zdaniem eklezjastów – prawnomiędzynarodową podmiotowość Kościoła rzymskokatolickiego. Wszystko to, co odnosi się do prawnomiędzynarodowej pozycji Kościoła rzymskokatolickiego, jest integralnie powiązane ze statusem prawnym oraz działalnością Stolicy Apostolskiej, jako podmiotem prawa. Tam gdzie bowiem występuje Kościół rzymskokatolicki, tam i analogicznie Stolica Apostolska. Na tę łączność wskazuje Kodeks Prawa Kanonicznego w kanonie 100&1 mówiąc o: „*Catholica Ecclesia et Apostolica*

istnieje również potrzeba określenia ich podmiotowości w relacjach międzynarodowych, albowiem ich ewentualna podmiotowość zaznacza się w tej materii na trzech płaszczyznach prawnych, tj.: prawa kanonicznego, prawa międzynarodowego publicznego oraz prawa państwowego tych państw i organizacji międzynarodowych, z którymi te podmioty wchodzą w stosunki bilateralne i multilateralne³².

Podobnie jak w przypadkach podmiotowości prawnomiędzynarodowej Kościoła rzymskokatolickiego i Państwa Watykańskiego, określenie źródeł prawa regulującego położenie i status Stolicy Apostolskiej posiada zasadnicze znaczenie w procesie uwypuklenia jej związków z prawem międzynarodowym. Niepodobna zrozumieć pojęcia i roli Stolicy Apostolskiej ujmowanej jako podmiot prawa międzynarodowego, bez przedstawienia tychże źródeł prawa. W związku z powyższym, intencją niniejszego opracowania jest zaprezentowanie położenia Stolicy Apostolskiej wyłącznie z punktu widzenia prawnego, nie zaś teologicznego czy filozoficznego. Analiza prawna zagadnienia musi mieścić się zatem poza zagadnieniami czysto konfesyjnymi, niezbędnymi skądinąd, w analizie położenia Stolicy Świętej w międzynarodowych stosunkach interreligijnych. Hierarchię źródeł prawa w tej materii oddaje kolejność: prawo kanoniczne, prawo międzynarodowe publiczne, prawo wewnątrzpaństwowe³³.

Pojęcie „Stolica Apostolska” lub „Stolica Święta” oznacza w ogólności aparat kierowniczej władzy Kościoła rzymskokatolickiego³⁴. Termin „Stolica Apostolska” w literaturze prawa międzynarodowego oznacza instytucję bezterytorialną, mającą powszechnie uznaną przez państwa atrybuty podmiotowości międzynarodowej, które zapewniają jej możliwość uczestniczenia w stosunkach międzynarodowych³⁵. Prawo kanoniczne używa pojęcia „Stolica Apostolska” w trzech znaczeniach: jako aparat Kurii Rzymskiej z papieżem na czele; jako oznaczenie osoby papieża, następcy św.

Sedes”. Dla odmiany, poglądy doktryny prawa międzynarodowego w kwestii podmiotowości międzynarodowej Kościoła, w przeciwieństwie do nauki prawa kanonicznego, pozostają głęboko zróżnicowane. Można je podzielić na dwie podstawowe grupy interpretacyjne: pierwsza przyznaje Kościołowi rzymskokatolickiemu charakter podmiotu prawa międzynarodowego, druga – odmawia przyznania mu takiej kwalifikacji. Adherenci pierwszego poglądu, opierają swoją kwalifikację na konstrukcji, zgodnie z którą podmiotem jest Kościół mający *ius legationis* i *ius contrahendi*, a jego reprezentantem na zewnątrz jest Stolica Apostolska jako najwyższy organ wykonawczy. Poglądy tej części doktryny prawa międzynarodowego, która odmawia przyznania Kościołowi rzymskokatolickiego kwalifikacji podmiotu prawa międzynarodowego, można zróżnicować na te, które przyznają taką kwalifikację Stolicy Apostolskiej, odmawiając ją Kościołowi oraz na te, które odmawiają przyznania charakteru osoby prawa międzynarodowego zarówno Stolicy Apostolskiej, jak również Kościołowi rzymskokatolickiemu. Polska nauka prawa międzynarodowego, stoi na stanowisku prawnomiędzynarodowej podmiotowości Stolicy Apostolskiej i Państwa Watykańskiego, odmawiając tym samym, przyznania tej kwalifikacji Kościołowi rzymskokatolickiemu. Por. J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy status...*, s. 64–73; H. Andrzejczak, *Teoretyczne i praktyczne aspekty...*, z. 5/67.

³² J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy status...*, s. 64–105.

³³ Por. A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe a Stolica Apostolska*, „Życie i Myśl” 1963, nr 11/12, s. 7.

³⁴ J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy*, s. 33; A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 10–11.

³⁵ J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy*, s. 33.

Piotra, a więc pełnię wszelkiej władzy kierowniczej w Kościele rzymskokatolickim; jako materialną organizację władzy papieża w Kościele rzymskokatolickim³⁶. Innymi słowy, pojęciem „Stolica Apostolska” określa się centralny aparat kierowniczy Kościoła katolickiego (którego trzon stanowi Kuria Rzymska), niekiedy również miejsce, gdzie władza ta jest wykonywana. Traktowana jest również Stolica Apostolska jako prawna personifikacja Kościoła rzymskokatolickiego.

Kodeks prawa kanonicznego określa, że przez Stolicę Apostolską (*Sedes Apostolica*), nazywaną również Stolicą Świętą (*Sancta Sedes*), należy rozumieć – formalnie dla potrzeb kanonów kodeksu i jeśli nic innego nie wynika z natury rzeczy lub kontekstu – Biskupa Rzymskiego, Sekretariat Stanu, Radę Publicznych Spraw Kościoła, jak również inne instytucje Kurii Rzymskiej³⁷. Tak postrzegana Stolica Apostolska realizuje cele wykraczające poza sferę politycznego poznania, kierując się „racją stanu” Kościoła katolickiego i religijnym światopoglądem³⁸. Nauka prawa międzynarodowego nie może zatem przyjąć innej podstawy konstruowania suwerenności Stolicy Świętej aniżeli ta, która zawarta jest w materii prawa kanonicznego. Takie stanowisko nauki prawa międzynarodowego pozostaje zgodne z historycznym procesem kształtowania się Stolicy Apostolskiej jako podmiotu prawa międzynarodowego³⁹.

Pierwszy okres kształtowania się podmiotowości prawnej Stolicy Apostolskiej przypada na lata 754–1870. Państwo Kościelne oparte na darowiznach Karolingów pozostaje w tym okresie nierozzerwalnie zespolone ze Stolicą Apostolską (w sensie zespołu urzędów centralnych Kościoła katolickiego). Drugi okres przypada na lata 1870–1929 r., i obejmuje tzw. kwestię rzymską (*questione romana*). W tym okresie podmiotowość prawnomiędzynarodowa pozostaje związana wyłącznie ze Stolicą Apostolską. Stolica Apostolska istnieje pomimo fizycznej likwidacji Państwa Kościelnego i jest uznana za podmiot prawa międzynarodowego. Co więcej, Stolica Święta po 1870 r. pozostawała w stosunkach międzynarodowych – pierwszym i przez dłuższy czas jedynym – podmiotem prawnomiędzynarodowym niebędącym państwem. Trzeci okres rozpoczyna się z dniem 11 lutego 1929 r., to jest z chwilą podpisania Traktatu Laterańskiego⁴⁰. Obecnie zatem pozycja Stolicy Apostolskiej w stosunkach

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ E. Pałyga, *Dyplomacja papieska...*, s.52, Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 27.05.1917r. i z 25.01.1983r., http://www.intratext.com/IXT/POL/0025/_P16.HTM

³⁸ M. Zubik, *Rozwiązania ustrojowe Państwa Watykańskiego*, „Państwo i Prawo 2004” nr 4, s. 83, A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 11.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Podmiotowość publicznoprawna Stolicy Świętej, ukształtowana na przestrzeni wieków, uzyskała uznanie społeczności międzynarodowej, zarówno na drodze historycznie wypracowanego i zaakceptowanego przez państwa zwyczaju, jak również na skutek występowania przez papieża, w relacjach z głowami państw (do 1870r.), w charakterze tytulariusza dwojakiej suwerenności. Jak już wspomniano, papieże posiadali zarówno pełnię suwerenności duchowej, wypływającej z racji sprawowania przez nich najwyższej władzy nad Kościołem powszechnym, jak i suwerenności doczesnej, czyli terytorialnej, którą najpełniej gwarantowało od 754 r., posiadanie przez rzymskich *Pontificium Summarum* Państwa Kościelnego – *Patrimonium Sancti Petri*. W 1870 r. wraz z zajęciem Państwa Kościelnego przez króla Włoch, aż do zawarcia Traktatów Laterańskich w 1929 r., Stolica Apostolska została pozbawiona jej dotychczasowego tytułu do

międzynarodowych pozostaje uwarunkowana postanowieniami prawnymi Traktatu Laterańskiego zawartego między Włochami a Stolicą Apostolską 11 II 1929 roku. Wcześniej Królestwo Włoch jednostronnie uregulowało własny stosunek do papieża i Stolicy Apostolskiej w ustawie gwarancyjnej z 13 V 1871 r., wychodząc z założenia, że zagadnienia te należą do wewnętrznych spraw Królestwa. W nowym stanie faktycznym, jaki wygenerował Traktat Laterański, doktryna prawa międzynarodowego w sposób afirmatywny stanęła na stanowisku podmiotowości prawnomiędzynarodowej Stolicy Apostolskiej.

Poglądy teoretyków prawa międzynarodowego uznających międzynarodową podmiotowość Stolicy Apostolskiej można podzielić na co najmniej dwie konkurencyjne grupy interpretacyjne. Pierwsza z nich, oparta na koncepcji suwerenności duchowej, zakłada dychotomiczny podział suwerenności na materialną, której posiadaczem jest tylko państwo; i duchową, wyrażającą się w niezależności i decydowaniu przez kościoły w sprawach religijnych oraz przejawiającą się w ich duchowej jurysdykcji nad wiernymi. Reprezentanci powyższej grupy poglądów dochodzą do wniosku, iż niezależność Stolicy Apostolskiej w stosunkach zewnętrznych jest właśnie odzwierciedleniem owej suwerenności duchowej. Dlatego też przyznają jej atrybuty prawnomiędzynarodowej suwerenności (*iuris contrahendi, iuris legationis*), a jej wykonywanie opisują przez pryzmat środków materialnych, za pomocą których realizowana jest również suwerenność duchowa Stolicy Apostolskiej. Z kolei druga grupa teoretyków opiera swoje koncepcje podmiotowości prawnej papieża na posiadanych przez Stolicę Apostolską i uznanych przez państwa atrybutach prawopolitycznych, tj. nade wszystko na zdolności Stolicy Świętej do działania w prawie międzynarodowym.

Ponadto, analiza praktyki stosunków międzynarodowych pozwala skonstatować, iż Stolica Apostolska pozostaje suwerennym podmiotem stosunków międzynarodowych. Egzemplifikację powyższego stanowi fakt, iż Stolica Święta dysponuje atrybutami podmiotowości międzynarodowej, tj. czynnym i biernym prawem legacji, prawem zawierania umów międzynarodowych i zdolnością ponoszenia odpowiedzialności za własne działania w środowisku międzynarodowym. Dodatkowo Stolica Apostolska wykonuje nieograniczone zwierzchnictwo nad terytorium watykańskim, będącym prawną formą gwarancji terytorialnej, i zapewniającym jej swobodną działalność w środowisku międzynarodowym. Nadto, nie istnieją obiektywne dowody na ja-

suwerenności doczesnej, zaś na „wokandzie” polityki i dyplomacji europejskiej, stanęła kwestia rzymska (*questione romana*). Od końca istnienia Państwa Kościelnego, jedną z fundamentalnych zasad dyplomacji watykańskiej, stało się nie utrzymywanie kontaktów, z żadnym z zagranicznych przedstawicielstw dyplomatycznych, akredytowanym oficjalnie przy rządzie włoskim, tj. przy Kwirynale, nazywanym także od siedziby rządu *Palazzo Venezia*. Pomimo iż w latach 1870–1929r. papieże nie byli już „właścicielami” Państwa Kościelnego, to jednak z uwagi na zachowanie suwerenności duchowej, i wykonywanie *ipso facto* jurysdykcji nad Kościołem powszechnym, Stolica Apostolska pozostawała podmiotem publicznego prawa międzynarodowego, korzystając z *ius legationum* i *ius tractandi*. M. Mróz, *W kręgu dyplomacji watykańskiej. Rosja, Polska, Ukraina w dyplomacji watykańskiej w latach 1917–1926*, Toruń 2004, s.24–25; Por. J. Krukowski, *Kościół i Państwo*, Lublin 2006, s.142–143, 180–191; A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 11.

jakkolwiek zależność Stolicy Apostolskiej od innego podmiotu stosunków międzynarodowych, zaś wszelkie ograniczenia jej władzy nad terytorium watykańskim, wynikające z Traktatu Laterańskiego, posiadają obiektywne źródło we własnej woli tejże jednostki. Uznanie suwerenności Stolicy Świętej powoduje zatem, iż jest ona traktowana przez państwa na zasadzie równości, co z kolei zbliża ją pod względem prawnomiędzynarodowym do pozycji, jaką zajmują w stosunkach międzynarodowych podmioty państwowe, tym samym – *a contrario* – sytuuje ją w odmiennym położeniu w stosunku do innych podmiotów, określanych jako niesuwerenni uczestnicy środowiska międzynarodowego⁴¹.

Innymi słowy, szczególna i nietypowa pozycja Stolicy Apostolskiej jako podmiotu prawa międzynarodowego wyraża się w tym, iż jakkolwiek *Stolica Apostolska* nie jest państwem – w tym sensie, w jakim powszechnie używa się określenia „państwo” – to jako suwerenny podmiot stosunków międzynarodowych dysponuje takowym, tj. *Citta del Vaticano*. Państwo Watykańskie pozostaje wyłączną i nieograniczoną własnością Stolicy Apostolskiej. Zgodnie z art. 3 Traktatu Laterańskiego *Stolica Apostolska* sprawuje nad nim „nieograniczoną własność oraz wyłączną, absolutną i suwerenną władzę i jurysdykcję prawną”⁴².

3.2. KONSEKWENCJE PODMIOTOWOŚCI PRAWNOMIĘDZYNARODOWEJ STOLICY APOSTOLSKIEJ

Aktywna obecność Stolicy Apostolskiej w środowisku międzynarodowym opiera się na szerokim zakresie jej zdolności do działania w sferze prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych. Wyraża się to w realizacji tzw. *ius legationis* oraz *ius contrahendi* z państwami, jak również innymi podmiotami prawa międzynarodowego, a także w działalności Stolicy Apostolskiej na forum konferencji i organizacji międzynarodowych oraz w jej zdolności procesowej⁴³. Państwowa struktura Stolicy Apostolskiej pozwala jej na prowadzenie różnorodnych form dyplomacji (dwu- i wielostronnej), jak również warunkuje negocjacje z innymi uczestnikami środowiska międzynarodowego. Dodatkowo, skutkuje możliwością kooperacji i dialogu z podmiotami niebędącymi organizacjami *stricte* religijnymi. *Stolica Apostolska* utrzymuje stosunki dyplomatyczne z państwami oraz organizacjami międzynarodowymi, jak również uczestnikami transnarodowymi, za pośrednictwem własnych przedstawicieli dyplo-

⁴¹ J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy...*, s. 144.

⁴² Z pewnym uproszczeniem przyjmuje się, iż *Stolica Apostolska* jest suwerennym podmiotem bezterytorialnym, podczas gdy Państwo Miasto Watykan jest niesuwerennym podmiotem terytorialnym. Podobnie jak fakt, iż „*Stolica Apostolska* może istnieć bez Państwa Watykańskiego, o tyle samo państwo traci rację bytu bez niej”. Por. A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe...*, s.12; W. Jakubowski, *O Roma felix. geneza, specyfika i przeobrażenia instytucji politycznych Państwa Miasta Watykańskiego*, Oficyna Wyd. ASPRA-JR, Warszawa 2005, s. 186.

⁴³ Por. J. Czaja, *Stolica Apostolska wobec integracji...*, s.123.

matycznych (stałych i specjalnych) oraz – instytucjonalnie – nuncjatur apostolskich⁴⁴. Pojęcie nuncjatury apostolskiej oznacza stałe przedstawicielstwo Stolicy Apostolskiej przy głowie państwa, a także miejsce urzędowania legata papieskiego w randze nuncjusza apostolskiego⁴⁵. Stojąc na stanowisku własnej suwerenności duchowej, Stolica Apostolska wchodzi w relacje z państwami, bądź na podstawie formuły prawnej konkordatowej, bądź na zasadzie przedstawicielstwa. Zakłada ono czynne i bierne prawo legacji, tj. prawo do wysyłania i akredytowania dyplomatycznych przedstawicieli stron. Formami ekstraordynaryjnymi w stosunkach Stolicy Apostolskiej z państwami i kościołami lokalnymi pozostają tzw. delegatury apostolskie, nieposiadające *de facto et de iure* charakteru oficjalnych przedstawicielstw dyplomatycznych⁴⁶.

Istotną płaszczyznę prawną, potwierdzającą międzynarodową podmiotowość Stolicy Apostolskiej, stanowi również sfera stosunków wewnątrzpaństwowych. Stosunki między Stolicą Apostolską a państwami rozwijały się na przestrzeni dziejów według różnorodnych systemów wewnętrznych interakcji i wzajemnych odniesień tj. bądź to przewagi Kościoła nad państwem, albo też, jak współcześnie – rozdziału Kościoła od państwa⁴⁷. Oryginalnym rysem kultury europejskiej pozostaje, także współcześnie, czynna obecność Kościoła rzymskokatolickiego w systemach wewnętrznych państw. Wówczas to Kościół katolicki ujmowany jest jako społeczność religijna i uniwersalna, wyróżniająca się spośród wszystkich innych społeczności religijnych opisywaną suwerennością duchową. Respektowanie owej suwerenności duchowej Kościoła

⁴⁴ A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe...*, s.18; Por. I. Cardinale, *La Santa Sede e il diritto consolare*, L'Osservatore Romano nr.54/1963, s. 5–6.

⁴⁵ K. Papciak, *Watykan czy Stolica...*, s.102, Por. A. de Jong, *Les concordats et le droit international. Signification et influence*, [w:] *Concilium* nr 58 (1970), s.91–98, J.C. Otero, *Raltions modernes entre l'Eglise et l'Etat*, Paryż 1980, s. 99–108.

⁴⁶ Legat – nuncjusz, pronuncjusz, delegat apostolski i stały obserwator – reprezentuje papieża na sposób stały, zarówno w Kościołach lokalnych, jak i wobec państw i władz cywilnych. W Kościołach lokalnych, urzeczywistnia się tzw. *communio fidei, sacramentorum et disciplinae*. Dlatego też, wystąpienia legatów z reguły dotyczą spraw wiary, moralności i dyscypliny kościelnej. Funkcja legata nie jest ponad władzą biskupią, nie zastępuje jej ani jej nie ogranicza. Legat współpracuje z Episkopatem, w sprawach związanych z tworzeniem nowych diecezji i prowincji kościelnych, oraz z nominacją biskupów. Do niego należy przeprowadzenie procesu informacyjnego, odnośnie do kandydatów przedstawionych Stolicy Apostolskiej. Sprawy związane z prawem legacji pozostają unormowane przez *Motu Proprio* papieża Pawła VI *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* z 29 czerwca 1969r., oraz przepisami Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983r. (kan. 362–367). Od 1994 roku obowiązuje nowy „Regulamin Legatów Papieskich”. Por. J. Kowalczyk, *Stosunki dyplomatyczne Stolicy Apostolskiej z państwami*, [w:] W. Adamczeski, *Z papieżem przez dzieje*, Warszawa 2000, J. Bolonek, *Konstytucja Gaudium et Spes – 30 lat dialogu ze światem*, „Łódzkie Studia Teologiczne 1996” 5; R.A. Graham, *Vatican diplomacy. A study of church and state on the international plane*, Princeton 1959; A. Manhattan, *The Vatican in World Politics*, New York 1949; W. Jakubowski, M. Solarczyk, *Ustrój Kościoła rzymskokatolickiego. Wybrane zagadnienia instytucjonalne*, Warszawa 2002, s. 343–393; *Regolamento per le tapparestante pontifice*, Citta del Vaticano 1994.

⁴⁷ Por. J. Krukowski, *Relacje między państwem i Kościołem w konstytucjach współczesnych państw europejskich. Aspekt prawno-porównawczy*, „Kościół i Prawo” 1994, nr 12, s. 26–27; W. Meysztowicz, *La religione dans le constitutions des Etats moderne*, Roma 1938, G. Dente, *La religione nelle costituzioni europese vigenti*, Milano 1980.

rzymskokatolickiego znajduje swój rezonans w płaszczyźnie prawnej i przejawia się w pragmatyce polegającej na tym, iż wzajemne relacje zachodzące między państwem i Kościołem katolickim przynależą wówczas do sfery krajowych porządków prawnych, tzn. iż regulują je, w państwach demokratycznych, ustawy zasadnicze, a także inne ustawy i akty prawne wykonawcze, precyzujące szczegółowo treść wzajemnych praw, obowiązków i związków, jakie zachodzą pomiędzy państwem a kościołami i innymi podmiotami wyznaniowymi⁴⁸. Nadto, ze względu na specyfikę Kościoła rzymskokatolickiego, jego z kolei status prawny, regulują dodatkowo umowy międzynarodowe bilateralne, tj. konkordaty. Tym samym, problematyka prawnej regulacji pozycji Kościoła rzymskokatolickiego w środowisku wewnętrznym państwa przekracza *de facto* ramy wewnętrznego porządku prawnego, i staje się także przedmiotem regulacji prawa międzynarodowego⁴⁹.

Konkordat oznacza uroczystą umowę zawartą między Stolicą Apostolską a najwyższymi organami władzy danego państwa, zgodnie z zasadami publicznego prawa międzynarodowego, w celu uregulowania spraw będących przedmiotem zainteresowania stron umowy. Bez względu na zakres regulowanych problemów, wywierają one skutki prawne dla tychże stron umowy. Umowę konkordatową zawierają, Stolica Święta i państwo, jako dwa suwerenne i niezależne podmioty prawnomiędzynarodowe. W takich przypadkach, Stolica Apostolska pozostaje faktycznym reprezentantem całego Kościoła rzymskokatolickiego, i równolegle tej jego części, która pozostaje stroną danej umowy⁵⁰.

⁴⁸ Analogiczna sytuacja prawna zachodzi w przypadku polskiej materii konstytucyjnej, gdzie w art.25 Konstytucji RP z 02.04.1997r., reguluje się sytuację prawną wszystkich kościołów i związków wyznaniowych funkcjonujących w RP, stwierdzając jednocześnie w ust.4 tego artykułu, iż stosunki między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim określają: umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską, jak również ustawy. Zapis ten stanowi swoiste konstytucyjne potwierdzenie, zawartego w 1993 r. konkordatu między Rządem RP a Stolicą Apostolską. Por. J. Czaja *Stolica Apostolska...*, s.138; *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, tekst uchwalony w dniu 2 kwietnia 1997 r. przez Zgromadzenie Narodowe, <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konstytucja/kon1.htm>

⁴⁹ J. Czaja, *Stolica Apostolska wobec...*, s.138–139; Por. T. Jasudowicz, *O uznanie i poszanowanie pozycji i roli religii i Kościoła w jednoczącej się Europie*, [w:] *Polska a Unia Europejska. Perspektywy, warunki, szanse, zagrożenia*, red. C. Mik, Toruń 1997, s.292–293; I. Lipowicz, *Stosunki Państwo-Kościół w konstytucjach krajów postkomunistycznych*, [w:] *Europa i Kościół*, red. H. Juros, Warszawa 1997, s. 112–124.

⁵⁰ Teoretycy prawa międzynarodowego, stojący na stanowisku braku podmiotowości prawnej Stolicy Apostolskiej uważają, iż zawierane przez nią umowy międzynarodowe, tj. konkordaty, nie implikują skutków prawnomiędzynarodowych, ponieważ regulują zagadnienia bardziej natury wewnętrzzpaństwowej, aniżeli prawnomiędzynarodowej. Z tych względów H. Wagnon utrzymuje, iż w zasadzie konkordaty powinno definiować się jako „układy o charakterze quasi-międzynarodowym”. Powyższa percepcja, nie do końca wydaje się słuszna, albowiem, chociaż treść zawarta w konkordatach w dużej mierze mogłaby pozostawać objęta kompetencją wewnętrzną państwa, to w praktyce pozostaje ona w kompetencji regulacji ze strony Stolicy Apostolskiej, ujmowanej jako naczelny międzynarodowy organ Kościoła rzymskokatolickiego. Nadto, analiza treści stanowiących przedmiot uregulowania konkordatów dowodzi, iż pozostają one klasycznymi umowami międzynarodowymi. Interesującym wydaje się także podkreślenie faktu, iż większość umów międzynarodowych, których sygnatariuszami

W codziennej praktyce dyplomatycznej Stolica Apostolska w stosunkach międzynarodowych korzysta także z instrumentów tzw. umów międzynarodowych typu pozakonkordatowego (umowa zasadnicza, porozumienie, traktat, konwencja, układ, *modus vivendi*)⁵¹. Sygnatariuszem tego typu umów międzynarodowych ze strony Kościoła rzymskokatolickiego pozostaje właśnie Stolica Święta, przez co ich nazwa obejmuje międzynarodowy zakres prawny, nie zaś tylko międzypaństwowy⁵². Paralelnie do metody konkordatowej ukształtowała się w pragmatyce państw i Stolicy Apostolskiej metoda jednostronnej regulacji stosunku państwa do Kościoła rzymskokatolickiego. Prawną egzemplifikację takiej właśnie metody stanowi instrument ustrojowy w randze ustawy konstytucyjnej. W tym przypadku należy pamiętać, iż formuły, jakimi posługują się konstytucje współczesnych państw europejskich w przedmiocie regulacji problematyki wyznaniowej, nie są identyczne. Przesłanki zróżnicowania mogą stanowić określone preferencje ideologiczne państw, a także ich – uwarunkowane historycznie – tradycje narodowe⁵³.

Czynne uczestnictwo Stolicy Apostolskiej w organizacjach międzyrządowych, jak również w płaszczyźnie konferencji międzynarodowych, stanowi kolejną formę obecności Stolicy Świętej w środowisku międzynarodowym. Także w tym przypadku usytuowanie Stolicy Apostolskiej przyjmuje charakter wyjątkowy, ponieważ tego typu sytuacje pozostają zazwyczaj „zarezerwowane” na wyłączność klasycznych podmiotów państwowych. Inni, niepaństwowi uczestnicy stosunków międzynarodowych, partycypują w płaszczyźnie organizacji i konferencji międzynarodowych, jedynie na

jest Stolica Apostolska określa się jako międzynarodowe a nie międzypaństwowe. Jest to m.in. skutek kontrowersji wobec podmiotowości Watykanu jako państwa (miniaturowego). Por. S.E. Nahlik, *Wstęp do nauki prawa międzynarodowego*, Warszawa 1966, s. 167; R. Wagnon, *Concordats et droit international. Fondement, élaboration, valeur et cessation du droit concordataire*, Gembloux 1935; Y. de la Briere, *Le droit concordataire de la nouvelle Europe*, Recueil des Cours de l'Académie de Droit. Int. de La Haye, I, 1938, 371–466; I. Varios, *Chiesa e Stato, Studi storici e giuridica per il decennale della Conciliazione tra la Santa Sede e l'Italia*, Milán 1939; G. Balladore-Pallieri, *Il diritto Internazionale ecclesiastico*, 2 ed. Padua 1940; G. Casoria, *Concordati e ordinamento giuridico internazionale*, Roma 1953, s.52–56; G. Lajolo, *I concordati moderni*, Brescia 1968, s. 491–493.

⁵¹ T. Włodarczyk, *Konkordaty*, Warszawa 1974, s. 12; A. Ottaviani, *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, Romae 1960, s. 271; H. Wagnon, *Concordats et droit international*, Gembloux 1935, s. 23.

⁵² Por. J. Krukowski, *Problemi attuali e prospettive delle relazioni internazionali giuridiche fra Stati dell' Europa centrale e orientale e la Santa Sede*, [w:] *Relazioni internazionali giuridiche bilaterali tra la Santa Sede e gli stati: esperienze e prospettive*, Citta del Vaticano 2001; J. Krukowski, *Konkordaty współczesne. Doktryna. Teksty (1964–1994)*, Warszawa 1995.

⁵³ Na temat uwarunkowań historycznych, współczesnych modeli stosunków państwowo-kościelnych funkcjonuje rozległa literatura przedmiotu: J. Krukowski, *Relacje między państwem i Kościołem*, s. 26–31, G. Himmelfarb, *The Roads to Modernity: The British, French, and American Enlightenments*, New York 2004, P.L. Berger, *Religion and the West. American religiosity and European secularity spring from the same source*, National Interest, Summer 2005 Issue, <http://www.nationalinterest.org/ME2/default.asp>; Interview with cardinal Jean-Louis Tauran, *Anniversaries. A hundred years after the law sanctioning the separation of Church and State. In prsie of „healthy secularism”, 30 Days – In the Church and in the World*, „International Monthly” edited by Giulio Andreotti, <http://www.30giorni.it/us/articolo.asp?id=9042>

prawach tzw. obserwatorów, lub, gdy forma „pełnego” członkostwa stanowi jedyną realną możliwość osiągnięcia konkretnych celów politycznych⁵⁴. Od momentu podpisania Traktatu Laterańskiego, obserwowane jest dynamiczne uczestnictwo Stolicy Apostolskiej i Państwa Watykańskiego, w płaszczyźnie dyplomacji wielostronnej. Stolica Apostolska dostrzega w tego typu formach wielostronnych, możliwości ugruntowania powszechnej obecności Kościoła rzymskokatolickiego w środowisku międzynarodowym. Wszechstronny udział Stolicy Apostolskiej w płaszczyźnie dyplomacji wielostronnej stanowi egzemplifikację, zapoczątkowanego w okresie *Vaticanum Secundum*, procesu redefinicji (*aggiornamento*) obecności Stolicy Świętej w stosunkach międzynarodowych.

Ponadto, istnieją inne przejawy afirmacji Stolicy Apostolskiej w środowisku międzynarodowym, tj. formy wyraźnego uznania jej podmiotowości przez podmioty państwowe (mogą przyjmować charakter *de facto* lub *de iure*). Przykład powyższego stanowią wyraźne oświadczenia państw, zawarte w umowach dwustronnych, lub tych o charakterze konkordatowym (po raz pierwszy oświadczenie takie złożyły Włochy w art. 2 Traktatu Laterańskiego). Oświadczenie o wyraźnym uznaniu osobowości międzynarodowej Stolicy Apostolskiej zawierają konkordaty: z Hiszpanią z 27 sierpnia 1953 r., z Republiką Dominikańską z 16 czerwca 1954 r. oraz z Wenezuelą z 6 marca 1964 roku. Odmiennymi formami, potwierdzającymi wyraźne uznanie podmiotowości międzynarodowej Stolicy Apostolskiej, są tzw. oświadczenia o nawiązaniu stosunków dyplomatycznych, zawarte w umowach między Stolicą Świętą a państwami⁵⁵. Nadto warto zauważyć, iż Stolica Apostolska korzystała z podmiotowości publicznoprawnej na skutek tzw. arbitrażu wykonywanego przez papieża po 1870 roku na życzenie państw zainteresowanych, także tych niekatolickich, dla rozwiązania sporów międzynarodowych. W latach 1870–1914 miało miejsce przynajmniej 13 takich interwencji⁵⁶.

W praktyce międzynarodowej także Narody Zjednoczone traktują w sposób afirmatywny podmiotowość Stolicy Apostolskiej, równorzędną państwom, o czym świadczy jednoznacznie tzw. I Raport Waldocka zaakceptowany przez Komisję Prawa Międzynarodowego NZ. W raporcie (s.29) stwierdza się:

Pozostawało zawsze zasadą prawa międzynarodowego, że podmioty inne niż państwo mogą mieć międzynarodową osobowość i zdolność zawierania traktatów. Przykładu dostarcza przypadek papiestwa. (...) Nawet obecnie, jakkolwiek istnieje Państwo Watykańskie pozostające pod suwerennością terytorialną Stolicy Apostolskiej, traktaty zawierane są nie z tytułu suwerenności terytorialnej nad Państwem Watykańskim, lecz z ramienia Stolicy Apostolskiej, która istnieje niezależnie od Państwa⁵⁷.

⁵⁴ T. Łoś-Nowak, *Organizacje międzynarodowe: niepaństwowi uczestnicy stosunków międzynarodowych*, [w:] T. Łoś-Nowak (red.), *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy, działania – zasięg*, Wrocław 1999, s. 23–31.

⁵⁵ J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy status...*, s.92; A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 13.

⁵⁶ W. Jakubowski, *Podstawowe akty ustrojowe Państwa Watykańskiego*, Pułtusk 2004, s. 14.

⁵⁷ J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy status...*, s. 95.

Wobec powyższego należy uznać, iż Stolica Apostolska posiada wszystkie atrybuty faktycznej i uznawanej przez wspólnotę międzynarodową podmiotowości prawnej. Jest to podmiotowość nietypowa, która wynika z niepaństwowej i niekonwencjonalnej – w ścisłym tego słowa znaczeniu – struktury wewnętrznej Stolicy Świętej. Przy akceptacji rozszerzonego pojęcia podmiotu w stosunkach międzynarodowych należy przyjąć za zasadne, iż Stolica Święta stanowi – w strukturze podmiotowej międzynarodowych stosunków politycznych – przypadek atypiczny. Dokonana analiza prawnomiędzynarodowego statusu Stolicy Apostolskiej pozwala wykazać charakterystyczne *differentia specifica*: po pierwsze, Stolica Święta nie jest państwem, ale w porównaniu z innymi podmiotami prawnomiędzynarodowymi dysponuje znacznie większym zakresem zdolności prawnej i zdolności do działań prawnych w środowisku międzynarodowym (jej pozycja pozostaje bliższa pozycji państw, nadto jest traktowana przez państwa na zasadzie równości i korzysta z instrumentów *ius legationis* i *ius contrahendi*); po drugie, przyjmując suwerenność jako kryterium klasyfikacji podmiotów prawa międzynarodowego, Stolica Święta powinna zostać umieszczona w grupie suwerennych, nieterytorialnych podmiotów prawnomiędzynarodowych (osobowość prawnomiędzynarodową nabyła w sposób pierwotny, niezależny od państw; chociaż jest powszechnie uznawana przez państwa, uznanie to nie miało znaczenia konstytutywnego dla kwalifikacji te samej podmiotowości); po trzecie, dokonując klasyfikacji podmiotów według ich zakresu zdolności prawnej, Stolica Apostolska powinna znaleźć się w następującej strukturze podmiotowej: państwa, Stolica Apostolska, inne podmioty prawa międzynarodowego⁵⁸.

4. PODMIOTOWOŚĆ POLITYCZNOMIĘDZYNARODOWA STOLICY APOSTOLSKIEJ

Udział Stolicy Apostolskiej w środowisku międzynarodowym jest obecnie nie tylko akceptowany, ale również pożądanym przez innych uczestników stosunków międzynarodowych. Głównym walorem aktywności Stolicy Świętej jest zdolność do zajmowania bezstronnego stanowiska w oparciu o metapolityczne wartości, właściwe uniwersalnym aksjologiom konfesyjnym. W literaturze przedmiotu brak jest jednak jednoznacznego zdefiniowania polityki prowadzonej przez Stolicę Świętą, przez co obecność tego podmiotu w strukturze wspólnoty międzynarodowej, opisywana jest przez następujące kwantyfikatory: neutralności, niezaangażowania, czy też poprzez uwypuklenie jego statusu ponadustrojowości. Specjalnego wyjaśnienia wymagają dwa pojęcia: neutralności oraz ponadustrojowości.

⁵⁸ Za niewątpliwą podstawę prawną pozycji Stolicy Świętej w strukturze stosunków międzynarodowych należy uznać kanon 7 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983r., mówiący o władzy papieża jako o: „*a quavis humana auctoritate independents*”. Nadto, kanon 100&1 stwierdza: „*Catholica Ecclesia et Apostolica Sedes moralis personae rationem habend ex ipsa ordinatione divina*”. Por. A. Klafkowski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 11; J. Czaja, *Prawnomiędzynarodowy status...*, s. 178.

W teorii stosunków międzynarodowych termin neutralności stosowany jest na określenie zasady prowadzenia polityki międzynarodowej lub traktowany jako instytucja prawna. Neutralność trwała (wieczna) polega na uzyskaniu w formie umowy międzynarodowej gwarancji niepodległości i nienaruszalności terytorialnej przez państwo, które w zamian zobowiązuje się nie brać udziału w konfliktach zbrojnych, nie przyczyniać się do ich powstawania i nie wspierać żadnej ze stron konfliktu. Wyjątki od tych zobowiązań stanowią: użycie siły w obronie kraju i odparcie ataku na państwo neutralne. Niezbędnym elementem dla uzyskania statusu neutralnego jest deklaracja państwa nim zainteresowanego, jak również uzyskanie gwarancji międzynarodowej w postaci umowy wielostronnej. Polityka neutralności, z kolei, zakłada postawę powstrzymywania się od udziału w ugrupowaniach politycznych i wojskowych, nawet o charakterze obronnym i niedopuszczenia do tworzenia na swoim terytorium obcych baz wojskowych⁵⁹.

Określenie aktywności Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych jako neutralnej nie jest do końca trafne. Bezspornym jest, iż w pragmatyce politycznej tego podmiotu występują pewne elementy neutralności, aczkolwiek wynika to z ideowo innych przesłanek, aniżeli w przypadku podmiotów państwowych praktykujących tego rodzaju politykę. Neutralna polityka międzynarodowa Stolicy Świętej opiera się nade wszystko na tzw. imponderabiliach, tj. wartościach o charakterze moralnym i duchowym, co umożliwia na tej podstawie, dokonywanie potencjalnych antycypacji jej stanowiska wobec konkretnych problemów globalnych i regionalnych. Dodatkowo neutralność ta posiada charakter trwały i bez względu na zmieniającą się sytuację międzynarodową nie podlega procesom fluktuacji i koniunkturalnej zmianie. Stolica Apostolska, co równie istotne, udzieliła także innym społecznościom kościelnym i międzynarodowym gwarancji pozostawania poza wszelkimi sporami politycznymi, skupiając się wyłącznie na własnej misji duchowej. Nie pozwala to zatem na uznanie tego podmiotu za państwo neutralne, w klasycznym rozumieniu tego pojęcia, tym bardziej, iż w oficjalnych dokumentach Stolicy Świętej termin „neutralności”, jak również jego desygnaty, nie są w ogóle stosowane, zaś samookreślenie podmiotu w tej materii posiada z reguły rozstrzygające znaczenie⁶⁰.

Zaangażowanie Stolicy Apostolskiej w sferę międzynarodowej współpracy nie może jednak przesłaniać jej głównego i zasadniczego celu, który stanowią: ochrona i wspieranie interesów Kościoła rzymskokatolickiego w środowisku międzynarodowym, przestrzeganie wolności religijnej w płaszczyźnie międzynarodowych stosunków interreligijnych oraz domaganie się poszanowania podstawowych praw człowieka i obywatela. Działania na rzecz pokoju i bardziej sprawiedliwych stosunków społecznych w poszczególnych państwach i pomiędzy państwami uważane są

⁵⁹ M. Bankowicz, *Słownik polityki*, Warszawa 1996, s. 166; R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo...*, s. 421–422.

⁶⁰ R. Buchała, *Stolica Apostolska w stosunkach międzynarodowych*, „Chrześcijanin w Świecie” 1980, nr 11, s.101–102.

za istotny imperatyw „ewangelicznej i metapolitycznej” misji Stolicy Apostolskiej w środowisku międzynarodowym⁶¹, aczkolwiek fundamentalną zasadę pozostawiania poza polityczną płaszczyznę stosunków międzynarodowych potwierdza art. 24 Traktatu Laterańskiego, tj.:

Stolica Apostolska odnośnie do suwerenności przysługującej jej w dziedzinie międzynarodowej wyjaśnia, że chce i będzie trzymać się z dala od doczesnych sporów między różnymi państwami i zwoływanych w tym przedmiocie kongresów międzynarodowych, chyba że strony prowadzące spór wspólnie zaapelują o jej misję pojednawczą, ale także wówczas w każdym takim przypadku zastrzega sobie prawo podkreślania osobliwości swej władzy moralnej i duchowej. W wyniku tego Państwo Watykańskie będzie zawsze i w każdym przypadku traktowane jako terytorium neutralne i nienaruszalne⁶².

W literaturze przedmiotu dominuje pogląd, iż status Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych najpełniej oddaje termin ponadustrojowości⁶³. Pojęcie to sformułował Jan XXIII w przemówieniu na uroczystości wręczenia papieżowi nagrody im. Balzana w dniu 7 marca 1963 r. Powiedział wówczas:

Nagroda stanowi hołd oddany nieustannej akcji Kościoła i Papieża na rzecz pokoju, akcji, którą okoliczności czasów współczesnych jeszcze bardziej uwydatniły, nie umniejszając w niczym wolnej i całkowitej suwerenności Papieża. Ukazały one na tle współzawodnictwa międzynarodowego – zbrojnego czy werbalnego – doskonałą ponadnarodową neutralność Kościoła i jego głowy widzialnej⁶⁴.

Papież Jan XXIII zapoczątkował proces istotnych zmian i adaptacji Kościoła rzymskokatolickiego do nowej rzeczywistości społeczno-politycznej, tzw. *aggiornamento*. Motywem tychże działań, stało się przyjęcie przez Kościół katolicki paradygmatu pluralizmu ustrojów społecznych, polityczno-gospodarczych, światopoglądowych i religijnych. Dodatkowo, świadomość dokonujących się zmian dopełniła rzeczowa ocena rozwoju sytuacji międzynarodowej, mająca swój rezonans w treści dyplomacji Stolicy Apostolskiej realizowanej w stosunkach międzynarodowych. Nadrzędnym imperatywem dyplomacji Stolicy Świętej w okresie posoborowym, stała się tzw. „uniwersalizacja” doktryny społecznej katolicyzmu i jej adaptacja w późnowestfalskim środowisku międzynarodowym.

⁶¹ Por. J. Kondziela, *Pokój w doktrynie Kościoła*, Lublin, 1992; s. 69; A. Solarz, *Strategia Pojednania-proposta Stolicy Apostolskiej dla stosunków Północ-Południe w XXI wieku*, „Stosunki Międzynarodowe” 2003, nr 1–2, s. 168–169; D. Johnson, *Faith-Based Diplomacy: Trumping Realpolitik*, Oxford University Press 2003.

⁶² Por. A. Casaroli, *Stolica Apostolska i Wspólnota międzynarodowa*, „Chrześcijanin w Świecie”, 1975, nr 4, s. 30–35.

⁶³ R. Buchała, *Stolica Apostolska w stosunkach...*, s. 95.

⁶⁴ R. Rajecki, *Stolica Apostolska wobec rozbrojenia*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów, Warszawa 1989, s. 115

Jak zauważa J. Bolonek, soborowa Konstytucja *Gaudium et spes*, omawia szczegółowo dialog katolików (świeckich i duchownych) ze wszystkimi osobami dobrej woli, bez względu na różnice rasowe i światopoglądowe, z przedstawicielami jakichkolwiek zapatrywań filozoficznych lub o odmiennych poglądach w sprawach społecznych, politycznych i religijnych⁶⁵. Do tego typu dialogu o charakterze uniwersalnym zaliczamy również dialog na szczeblu dyplomatycznym⁶⁶. Biorąc pod uwagę obecność Kościoła w świecie współczesnym, Sobór Watykański II mówi: 1) o uniwersalnej wspólnocie ludzkiej; 2) o wspólnocie międzynarodowej; 3) o instytucjach międzynarodowych.⁶⁷ Gdy mówimy o dialogu Kościoła ze światem, przede wszystkim mamy na myśli stosunki między Stolicą Apostolską i wspólnotą międzynarodową oraz organizacjami międzynarodowymi. Zasadnicze stwierdzenie w tym temacie zawarte jest w punkcie 89 Konstytucji *Gaudium et spes*⁶⁸.

Znamienną formę obecności Stolicy Apostolskiej w środowisku międzynarodowym stanowi autorytatywny głos jej Urzędu Nauczycielskiego w sprawach dotyczących ładu międzynarodowego. W latach poprzedzających Sobór Watykański II żywy oddźwięk posiadało nauczanie papieży: Piusa XII i Jana XXIII, zwłaszcza orędzia radiowe oraz encykliki *Mater et Magistra* i *Pacem in terris*. Szczególną formę opisywanej obecności przybiera Magisterium Soboru zawarte w *Gaudium et spes* oraz doktryna Pawła VI wyrażona w encyklikach *Ecclesiam suam* i *Populorum progressio*, a także przed Zgromadzeniem Ogólnym Narodów Zjednoczonych. Wymowne świadectwo obecności Stolicy Świętej we wspólnocie międzynarodowej stanowiły wystąpienia papieża Jana Pawła II na forum ONZ (dwukrotnie), wobec UNESCO czy też encykliki *Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis*, *Centesimus annus*, *Evangelium vitae* i Benedykta XVI na forum Narodów Zjednoczonych⁶⁹.

Stolica Apostolska w okresie zdynamizowanej aktywności międzynarodowej pozostaje również obecna w środowisku międzynarodowym, za pośrednictwem instytucji publicznych, jak również dzięki wszechstronnym formom współpracy międzynarodowej. Egzemplifikację powyższego stanowi oficjalna działalność Stolicy Apostolskiej jako najwyższego organu władzy w Kościele rzymskokatolickim, w szczególności zaś jej działalność dyplomatyczna: w ścisłym znaczeniu we wspólnotach politycznych, czyli państwach; w szerszym znaczeniu na forum organizacji międzynarodowych.

⁶⁵ J. Bolonek, *Konstytucja...*, s. 9–11.

⁶⁶ *Ibid.*, Por. P. Fanto, *Una diplomazia per la Chiesa nel mondo*, Ed. Coletti, Roma 1990, zwłaszcza rozdział 8: *La Chiesa si fa colloquio*, s. 91–100.

⁶⁷ *Ibidem*, Por. M. Oliveri, *Natura e funzioni dei legati pontifici nella storia e nel contesto ecclesiologicalo del Vaticano II*, Ed. Marietti, Torino 1979

⁶⁸ J. Bolonek, *Konstytucja...*, s. 11.

⁶⁹ *Ibid.* C. Gillis, *The Political Papacy: John Paul II, Benedictine XVI And Their Influence*, Paradigm Publisher 2005.

4.1. PRZEJAWY AKTYWNOŚCI POLITYCZNOMIĘDZYNARODOWEJ STOLICY APOSTOLSKIEJ

Jak wcześniej wspomniano, Stolica Apostolska dysponuje osobowością prawnomiędzynarodową, oczywiście w sensie analogicznym, gdy ją porównamy z podmiotowością prawnomiędzynarodową państw i organizacji międzynarodowych⁷⁰. Przejawem tejże osobowości prawnej Stolicy Świętej jest wykonywane *ius foederum ac tractatum* oraz *ius legationis activum et passivum*. Najwyższy autorytet Kościoła – Stolica Apostolska – zawiera konkordaty, układy, konwencje, umowy i utrzymuje stosunki dyplomatyczne. Chociaż dyplomacja papieska kieruje się również zwyczajami i przepisami prawa międzynarodowego, zwłaszcza zawartymi w Konwencji wiedeńskiej z 18 kwietnia 1961r. o stosunkach dyplomatycznych, jednakże ze względu na jej charakter eklezjalno-religijny zasadniczo opiera się na doktrynie Urzędu Nauczycielskiego Kościoła⁷¹.

W myśl tej zasady nuncjusze, pronuncjusze i delegaci apostołscy pozostają na co dzień „szermierzami” dialogu, jaki Stolica Apostolska w imieniu Kościoła prowadzi z państwami⁷². Widząc wspólne cele w osiąganiu dobra jednostek i zbiorowości, *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*⁷³ nakazuje Kościołowi i państwu „prowadzić otwarty

⁷⁰ *Ibid.*, s.12; *Il problema della personalità giuridica internazionale della Chiesa Cattolica negli orientamenti dottrinali contemporanei*, Rzym 1971.

⁷¹ Kanon 362 orzeka, iż Biskupowi Rzymskiemu przysługuje naturalne i niezależne prawo mianowania i wysyłania swoich legatów, czy to do kościołów partykularnych w różnych państwach lub regionach, czy też równocześnie do państw i rządów z zachowaniem przepisów prawa międzynarodowego. Przedstawiciele Stolicy Apostolskiej na szczeblu dyplomatycznym pozostają więc współpracownikami Biskupa Rzymskiego w wykonywaniu jego urzędu najwyższego Pasterza Kościoła. Nie reprezentują Państwa Watykańskiego, ale najwyższą władzę Kościoła katolickiego. Stolica Apostolska może posłużyć się nuncjaturą, aby załatwić również pewne sprawy związane z Państwem Watykańskim. Nuncjusze pozostają także członkami Kurii Rzymskiej, i można ich uważać za pomocników w *ministerium Petrinum*, jakby biskupów koadiutorów (bez prawa następstwa) Biskupa rzymskiej Stolicy Apostolskiej. Działają w imieniu i na mocy najwyższej władzy, jaka przysługuje Następcy Świętego Piotra. Jeśli władza jest służbą, to przedstawiciel papieski pełni swe odpowiedzialne funkcje jako *servus Servi servorum Dei*. Jednakże nie tyle sprawuje przedstawicielstwo osoby papieża, ile raczej przedstawicielstwo najwyższego urzędu pasterskiego, jaki w Kościele należy do Biskupa Rzymu. Funkcje legata nie wygasają w czasie wakansu Stolicy Apostolskiej. A zatem urząd legata można by określić jako *participatio potestatis totius Christi gregis pastoris*. Z tego wynika, że misja legatów jest posłannictwem kościelnym, wszechstronnie pastoralnym, a nie świeckim czy politycznym. Można, zatem określić misję legatów wobec Kościołów lokalnych jako funkcję religijno-kościelną *ad intra*, natomiast wobec wspólnot politycznych, czyli państw, jako funkcję religijno-kościelną *ad extra*. Por. J. Bolonek, *Konstytucja...*, s. 15.

⁷² *Ibid.*, s. 16–17; Por. A.C. Jemolo, *Premesse ai rapporti tra Chiesa e Stato*, Milano 1969; J. Martin, *Presenza della Chiesa presso gli Stati*, „Concilium”, VI, 1970–8, s. 113–123; J. Calvo, *Relazioni moderne fra Chiesa e Stato; sintesi delle nuove impostazioni alla luce del Vaticano II e del tempo attuale; critica di queste impostazioni*, „Concilium”, VI, 1970–8, s. 134–147.

⁷³ Soborowe *Motu Proprio Sollicitudo Omnium Ecclesiarum*, czyli „Troska o wszystkie Kościoły” wydane 24 czerwca 1969r. przez papieża Pawła VI stanowi swoistą *magna charta* współczesnej dyplomacji kościelnej. Istotne treści wspomnianego *Motu Proprio* stały się integralną częścią nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego. Jak wspomniano, kodeks został ogłoszony 25 stycznia 1983 r. w piątym roku pontyfikatu Jana Pawła II. Sześć kanonów (362–367) o legatach Biskupa Rzymskiego zamieszczono w księdze II

dialog i osiągać szczerą jedność” po to, aby: (1) „obustronne stosunki układały się, rozwijały i umacniały we współpracy i wzajemnym powiązaniu” i (2) „aby unikać i rozładowywać rozbieżności, jakie przypadkiem mogą zaistnieć”. Są to drogowskazy wytyczone przez konstytucję *Gaudium et spes*⁷⁴.

Stolica Apostolska i Kościół katolicki widzą w organizacjach międzynarodowych wyraz dążeń grup ludzkich do urzeczywistnienia pokojowego współżycia i postępu narodów. Stosunek Stolicy Apostolskiej do tych organizacji jest wieloraki i różnej natury prawnej. Przy międzynarodowych organizacjach międzyrządowych Stolica Apostolska posiada stałe misje dyplomatyczne (*missione permanente*). Stałych obserwatorów (*osservatori permanenti*) posiada przy ONZ w Nowym Jorku⁷⁵; Biurze Narodów Zjednoczonych i Instytucjach Wyspecjalizowanych w Genewie, Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej (AIEA) w Wiedniu; Biurze Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Przemysłowego również w Wiedniu; Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO, IFAD, PAM, CMA) w Rzymie; Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) w Paryżu; Radzie Europejskiej w Strasburgu; Organizacji ds. Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OSCE); Organizacji Państw Amerykańskich (OAS) w Waszyngtonie; Światowej Organizacji Turystyki (OMT) w Madrycie; Międzynarodowym Komitecie ds. Medycyny Wojskowej (w randze delegata); Międzynarodowym Instytucie ds. Unifikacji Prawa

o Ludzie Bożym, w rozdziale V. Por. J. Bolonek, *Konstytucja...*, s. 17–19; nt. dyplomacji papieskiej piszą m.in.: F. Cavalli, *Spiritualità di fini e di metodi della diplomazia pontificia*, „La Civiltà Cattolica” 1963, I, s. 131–144; *Il Motu Proprio „Sollicitudo omnium ecclesiarum” sull’ufficio dei rappresentanti pontifici*, „La Civiltà Cattolica” 1969, III, s. 34–43; A. Casaroli Card., *Nella Chiesa per il mondo*, Ed. Rusconi, Milano 1965; G. Zizola, *La Diplomazia Vaticana*, „Studium” 1966, 3–4; G. Lajolo, *Funzione ecclesiale delle Rappresentanze Pontificie*, „La Scuola Cattolica”, Milano 97, 1969, s. 205–231; J. Vermullen, *Le motu-proprio „Sollicitudo omnium Ecclesiarum”*, „Esprit et Vie” 1969, 79, s. 611–613; S. Baggio Card., *Il carisma di Pietro nei rappresentanti pontifici presso le gerarchie locali*, Vicenza 1971; G. Benelli, *Validità della diplomazia pontificia*, „La Civiltà Cattolica” 1972, II, s. 268–278; G. Caprile, *La Diplomazia Pontificia e i suoi compiti*, „La Civiltà Cattolica” 1972, II, s. 164–166; A. Dupuy, *La Diplomatie du Saint-Siège après le II-ème Concile du Vatican. Le Pontificat de Paul VI*, Tequi-Paris 1980; P. Bertoli Card., *Riflessioni sui Nunzi e sulle Nunziature*, Roma 1981; M. Oliveri, *Natura e funzioni dei legati pontifici*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1982; G. Mucci, *La diplomazia pontificia dopo il Concilio*, „La Civiltà Cattolica” 1989, II, s. 535–546; T. Pieronek, *Nuncjusz – osobisty reprezentant Biskupa Rzymu*, „Tygodnik Powszechny” 1989, nr 43, s. 5; P. Fanto, *Una diplomazia per la Chiesa nel mondo*, Ed. Coletti, Roma 1990 – bibliografia za J. Bolonek j.w.

⁷⁴ J. Bolonek, *Konstytucja...*, s. 17.

⁷⁵ W pragmatyce politycznej Stolicy Apostolskiej regułą stanowi fakt, iż przy organizacjach wielostronnych, jak np. Narody Zjednoczone, obecność Stolicy Świętej ogranicza się tylko do posiadania misji stałych obserwatorów. Pozwala to Stolicy Apostolskiej, na zachowanie dystansu i bezstronności w sporach, najczęściej o charakterze politycznym, powstających między członkami tychże organizacji. Por. R. Rajcecki, *Stolica Apostolska wobec rozbrojenia*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów, Warszawa 1989; s. 170–172; G. Weigel, *Papacy and Power*, <http://www.firstthings.com/ftissues/ft0102/articles/weigel.html>, M. Oliveri, *Natura e funzioni dei legati pontifici nella storia e nel contesto ecclesiológico del Vaticano II*, Ed. Marietti, Forino 1979; <http://www.un.org/Overview/missions.htm>; *Address by Archbishop Giovanni Lajolo Secretary for The Holy See’s Relations with States at the General Debate of the 59th Session of the UN General Assembly*, [tp://www.un.org/webcast/ga/59/statements/holeng040929.pdf](http://www.un.org/webcast/ga/59/statements/holeng040929.pdf)

Prywatnego (UNIDRO IT; w charakterze delegata). Nadto przy międzynarodowych organizacjach pozarządowych, Stolica Apostolska utrzymuje stałych przedstawicieli w randze delegatów, są to: Międzynarodowy Komitet Nauk Historycznych, Międzynarodowy Komitet Paleografii, Międzynarodowy Komitet Historii Sztuki, Międzynarodowy Komitet Nauk Antropologicznych i Etnologicznych, Międzynarodowy Komitet ds. Neutralności Medycyny, Międzynarodowe Centrum Studiów nad Konserwacją i Odnową Dóbr Kulturalnych, Międzynarodowy Komitet Zabytków i Miejsc (ICOMOS), Międzynarodowy Sojusz Turystyki (AIT), Światowe Stowarzyszenie Prawników i Międzynarodowa Komisja Stanu Cywilnego (CIEC)⁷⁶.

Po Soborze Watykańskim II nastąpił liczebny wzrost przedstawicielstw papieskich na świecie. Pod koniec 1965 r. 51 legatów służyło w randze dyplomaty jako nuncjusze, pronuncjusze i internuncjusze apostołscy; 17 legatów bez tej rangi, czyli jako delegaci apostołscy; 9 stałych obserwatorów i delegatów pozostawało akredytowanych przy międzynarodowych organizacjach rządowych oraz 6 stałych obserwatorów i delegatów przy międzynarodowych organizacjach pozarządowych. W dobie kończącego się *Vaticanium Secundum* Stolica Apostolska posiadała 83 przedstawicielstwa o różnej randze. Stosunki dyplomatyczne ze Stolicą Apostolską utrzymywało wówczas 56 państw. 30 lat później, czyli w grudniu 1995 r., istniało już 175 przedstawicielstw papieskich przy kościołach lokalnych i państwowych, 13 przy międzynarodowych organizacjach rządowych i 10 przy organizacjach pozarządowych, czyli razem 298 przedstawicielstw w randze dyplomatycznej i bez charakteru dyplomatycznego. Łatwo zauważyć, że liczba wszystkich przedstawicielstw w minionym trzydziestolecu wzrosła o 215 przedstawicielstw, czyli o 359%. Warto tu dodać, że w okresie pontyfikatu Jana Pawła I, który trwał zaledwie 33 dni, zostały nawiązane stosunki dyplomatyczne z Wyspami Fidżi (12 września 1978 r.). Stolica Apostolska nie jest i nie może być członkiem Sojuszu Atlantyckiego (NATO), ale już od wielu lat utrzymuje stosunki dyplomatyczne z Unią Europejską⁷⁷. Liczba państw, które nawiązały stosunki dyplomatyczne ze Stolicą Świętą do grudnia 2009 r., wynosiła 177 podmiotów państwowych. Obecność przedstawicieli państw wysyłających w Rzymie, jest bardzo pożyteczna dla Stolicy Apostolskiej, jak i dla rządów, które reprezentują. Mogą w ten sposób zapoznawać się z codzienną działalnością papieża i Kurii Rzymskiej⁷⁸.

Kuria Rzymska stanowi od stuleci międzynarodowe centrum zarządzające Kościołem rzymskokatolickim. Historycznie określana dworem papieskim, ewolucyjnie

⁷⁶ J. Bolonek, *Konstytucja...*, s. 18–20.

⁷⁷ W 1970 r., wraz ze wzrostem dyplomatycznej aktywności Stolicy Apostolskiej, nastąpiła instytucjonalizacja stosunków Stolicy Świętej z Radą Europy, przez ustanowienie stałego obserwatora w randze specjalnego wysłannika papieża przy Radzie Europy, a jednocześnie miała miejsce akredytacja przedstawiciela dyplomatycznego Stolicy Apostolskiej, w randze nuncjusza apostołskiego (bpa I. Cardinale) przy Wspólnotach Europejskich w Brukseli. Instytucjonalizacja stosunków nastąpiła 11 listopada 1970 r., i aż do 1996 r. funkcję tę pełnił każdorazowo nuncjusz apostołski akredytowany przy dworze belgijskim i luksemburskim. Od 1996 r. funkcje te zostały oddzielone i ustanowiono osobną nuncjaturę przy Unii Europejskiej. Posiada ona status misji dyplomatycznej. Por. J. Czaja, *Stolica Apostolska wobec...*, s. 133.

⁷⁸ J. Bolonek, *Konstytucja...*, s. 19–20.

przekształciła się w centralną i dyplomatyczną administrację Stolicy Apostolskiej. Do II Soboru Watykańskiego dykasterie Kurii Rzymskiej pozostawały podporządkowane bezpośrednio papieżowi, co nadzwyczaj pomagało Biskupowi Rzymu w aktywnym uczestnictwie w środowisku międzynarodowym. W okresie posoborowym próby reformy Kurii Rzymskiej, w większym lub mniejszym stopniu, zaprzętały uwagę wszystkich papieży XX wieku. Zasadniczą reformę jej struktury przeprowadził papież Paweł VI, kierując się uchwałami II Soboru Watykańskiego i wprowadzając rewolucyjną, pod względem jej skutków, konstytucję apostolską *Regimini Ecclesiae Universae* z 15 VIII 1967 r. Konstytucja uporządkowała zasady funkcjonowania Kurii Rzymskiej, jak również w nowy sposób określiła kompetencje jej poszczególnych kongregacji. W okresie pontyfikatu Jana Pawła II kompleksową reorganizację Kurii Rzymskiej przyniosła konstytucja apostolska *Pastor Bonus* z 9 III 1998r. Formalnie zakończyła ona zapoczątkowaną przez Pawła VI reformę *Curia Romana*, dostosowując ją do ustaleń *Vaticanum Secundum*⁷⁹.

Niewątpliwie, najważniejszymi organami wewnętrznymi w strukturze Kurii Rzymskiej w przedmiocie realizacji czynnej obecności Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych, także obecnie, pozostają: Sekretariat Stanu oraz działające w jego strukturze dwie sekcje: Sekcja Spraw Ogólnych oraz Sekcja ds. Relacji z Państwami⁸⁰. Pośrednie kompetencje w sprawach międzynarodowych posiadają także wybrane kongregacje kurialne (np. Kongregacja ds. Kościołów Wschodnich, Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów), stałe komisje międzykasterialne (Stała Komisja Międzykasterialna ds. Kościoła w Europie Wschodniej), papieskie rady (Papieska Rada *Iustitia et Pax*, Papieska Rada do Spraw Popierania Jedności Chrześcijan, Papieska Rada *Cor Unum*, Papieska Rada ds. Dialogu Międzyreligijnego, Papieska Rada ds. Kultury) i komisje działające w strukturze rad papieskich (Komisja ds. Kontaktów Religijnych z Judaizmem; Komisja ds. Kontaktów Religijnych z Islamem)⁸¹. Dyplomacją papieską kieruje bezpośrednio papież oraz kardynał – Sekretarz Stanu⁸² i Sekretarz ds. relacji z państwami. Papiescy przedstawiciele dyplomatyczni podlegają hierarchicznie Sekretariatowi Stanu i jego sekcjom. Na tychże wewnętrznych organach służby dyplomatycznej Kurii Rzymskiej spoczywają obowiązki związane m.in. z akredytowaniem przy Stolicy Apostolskiej przedstawicieli dyplomatycznych poszczególnych państw. Przyznanie pierwszeństwa w zreorganizowanej przez Pawła VI Kurii Rzymskiej – w ramach Sekretariatu Stanu – Sekretarzowi Papieża przed Radą do Spraw Publicznych Kościoła (obecnie Sekcja ds. Relacji z Państwa-

⁷⁹ Por. E. Pałyga, *Dyplomacja papieska...*, s. 41–52.

⁸⁰ E. Pałyga, *Dyplomacja papieska...*, s. 70–75; W. Zarębczan, *Polacy w Watykanie*, Pelplin 2004, s. 37–39; B. Bertagna, *La Segreteria di Stato*, [w:] *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*, red. P.A. Bonnet, C. Gullo, Citta del Vaticano 1990, s. 163–175; V. Buonomo, *La Segreteria di Stato: competenze nella „funzione diplomatica”*, [w:] *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*, dz. cyt., s. 177–188.

⁸¹ Por. L'Osservatore Romano, *Kuria Rzymska*, nr 6 (294) 2007.

⁸² Por. E. Pałyga, *Dyplomacja papieska...*, s. 75.

mi), pozostawało interpretowane jako wyraz prymatu problematyki religijnej nad polityczną⁸³.

W świetle reformującej ostatecznie Kurię Rzymską – zgodnie z decyzjami *Vaticanium Secundum* – konstytucji apostolskiej *Pastor Bonus*, kompetencje Sekretariatu Stanu wymagają przynajmniej ogólnego zasygnalizowania. Otóż organ ten, kierowany przez kardynała Sekretarza Stanu, bezpośrednio wspomaga papieża w wypełnianiu jego roli głowy Kościoła rzymskokatolickiego i Stolicy Świętej. Sekretariat Stanu składa się z dwóch sekcji. Pierwsza – spraw ogólnych, kierowana przez Substytutę (*sostituto*), którego wspierają dwaj asesory, służy papieżowi pomocą w codziennych obowiązkach. Należą do niej sprawy, które nie wchodzą w zakres kompetencji innych dykasterii i instytucji wewnętrznych. Koordynuje pracę Kurii, kieruje działalnością przedstawicieli Stolicy Apostolskiej, szczególnie w sprawach dotyczących kościołów partykularnych, załatwia sprawy dotyczące przedstawicielstw różnych państw przy Stolicy Apostolskiej. W porozumieniu z innymi kompetentnymi dykasteriami zajmuje się reprezentacją Stolicy Apostolskiej przy organizacjach międzynarodowych⁸⁴.

Sekcja do spraw Relacji z Państwami to struktura w Kurii Rzymskiej, do kompetencji której należą sprawy wymagające porozumienia z rządami państw; relacje, przede wszystkim dyplomatyczne z państwami i innymi podmiotami prawa międzynarodowego, oraz prowadzenie działalności na rzecz dobra Kościoła katolickiego i społeczeństw, jeśli tego wymagają okoliczności – poprzez konkordaty i inne podobne konwencje, zawsze z uwzględnieniem opinii miejscowych episkopatów. Sekcja II reprezentuje Stolicę Apostolską w organizacjach międzynarodowych i na konferencjach dotyczących spraw publicznych; zajmuje się – w granicach swoich kompetencji – tym, co dotyczy przedstawicielstw Stolicy Apostolskiej. W określonych przypadkach do niej należy – po konsultacji z kompetentnymi dykasteriami Kurii – załatwianie spraw wiążących się z obsadą personalną Kościołów partykularnych i z ich wewnętrzną organizacją. Tam, gdzie istnieje system konkordatowy, Sekcja II zajmuje się sprawami, które wymagają porozumienia z rządem państwa będącego stroną konkordatu. Sekcją II kieruje Sekretarz Stanu wspierany przez Sekretarza ds. relacji z państwami⁸⁵.

* * *

Konkludując, należy stwierdzić, iż Stolica Apostolska wyraża ambicję aktywnego kreowania stosunków międzynarodowych, zarówno w płaszczyźnie politycznej, jak i międzywyznaniowej. Czynne uczestnictwo tego podmiotu wyraża się w różnych

⁸³ L. Ring-Eifel, *Światowa potęga...*, s. 151–214.

⁸⁴ Por. E. Pałyga, *Dyplomacja papieska...*, s. 72; V. Buonomo, *La Segreteria di Stato: competenze nella „funzione diplomatica”*, [w:] *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*, s. 177–188.

⁸⁵ *Ibidem*.

formach jego obecności. Stolica Apostolska cieszy się dużą rewerencją moralną wśród innych uczestników środowiska międzynarodowego. Podwójna natura Stolicy Apostolskiej, duchowa i doczesna, egzemplifikuje szczególne możliwości prawne i doktrynalne tego podmiotu, a których pozbawione są inne kościoły, wspólnoty i denominacje wyznaniowe. Owa atypiczna pozycja Stolicy Świętej w strukturze podmiotowej międzynarodowych stosunków politycznych, jak również specyficzny sposób funkcjonowania w środowisku międzynarodowym, stanowią *specialite de la maison* tego podmiotu.

Słowa kluczowe: międzynarodowe stosunki polityczne, podmiotowość prawnomiędzynarodowa, Stolica Apostolska

Key words: international political relations, international law subjectivity, the Holy See

SUMMARY

The main thesis of this article is an analysis of the specific role of the Holy See in the international environment. The study covers the following topics: the international status of the Holy See and the actions of the Holy See in the area of religious and political problems. The author has drawn on the latest research findings and writings, mainly foreign, in the field of foreign relations, international law and political science.

The Holy See has the world's oldest diplomatic service and its origins can be traced back to the very first centuries of the Catholic Church, when papal legates were sent by popes to represent them at important councils or for the other matters. Today the Holy See maintains an extensive network of diplomatic relations and holds Permanent Observer status at the United Nations. At the moment the Holy See is held in respect by international community and develops full diplomatic exchange at the ambassadorial level with 176 countries.

This diplomatic representation is engaged in many international affairs e.g.: papal diplomacy has helped to secure liberty for the Church to function (through concordats and other legal instruments), the papal nuncio can function as a safeguard for local Catholics. On the international level the Holy See can protect fundamental human rights and enforce compliance with the international law.

Papacy is gravely concerned with protection of peace. Nowadays the key issue of Holy See's diplomacy is safeguarding the peaceful coexistence of different religions and various nations. The Papacy is not the only actor engaged in moral and political combats. Vatican diplomacy remains the most potent and effective defender of the human person dignity as well. The Catholic Church and the Papacy are actively involved in this spectacular work.